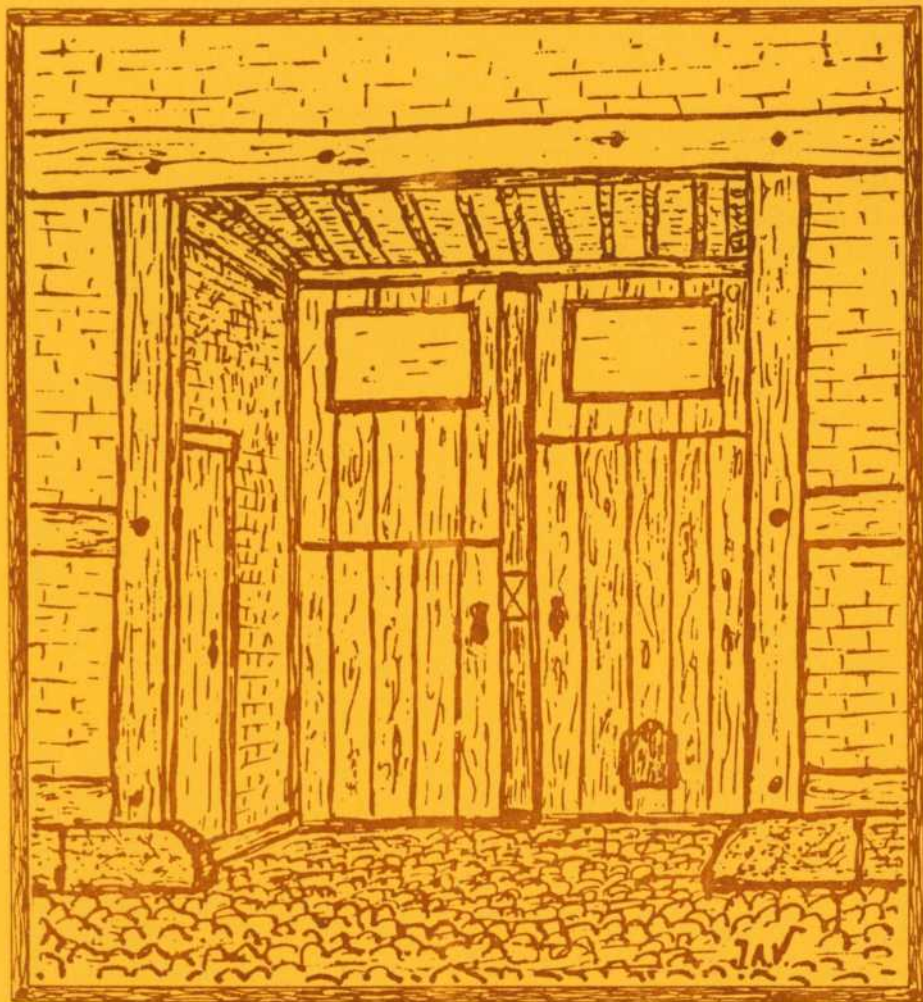

1985 • 3

~ 't ONDERSCHOER ~

heemkunde denekamp

't onderschoer

De oude Twentse boerderijen hadden vaak een onderschoer, als een soort portaal voor de poortachtige hoofdtoegang naar de deel. Deze toegang was voorzien van de dubbele 'niendeurn', welke aaneensloten tegen de uitbreembare middenstijl in stiepel.

De stiepel kon zijn voorzien van het huismerk of een andere versiering. Bovendien had de stiepel een figuurlijke betekenis: daarin bleef immers eens het 'braatspit' steken, dat een 'kuun' of 'hundenwiefke' een brutale hoerensnecht nagooide.

Als 'n stiepel verwijderd was konden de volgeladen oogstwagens er doorrijden tot onder 't slop'.

In het stiepelgat sloot 'de lappe' uit het 'damsveen' het 'blauwe dampke' dat de 'zwarte dood' veroorzaakte.

In Ootmarsum trekt men bij het 'sloggele' un 'n stiepel'.

Door het 'hoondergat' van de niendeur konden de laatste kippen naar binnen. De kofhond 'Siep' of 'Tollo' kon ook 's nachts een oogje houden op het erf achter het huis. De hoer zelf lenslotte kon veilig uithijken 'oaver 'n ondersten niendeur'.

Het onderschoer was een veilige schuilplaats bij slecht weer. Vaak ook diende het als bergplaats voor het dagelijkse gerief, zo als 'n riessessen', 'n riek', 'n strikhaak', 'n ploogstraamp' en de 'peerderellus'.

Wenig hoerenzoon zal in het onderschoer zijn liefde verklaard hebben 'an zien wief', wat dan vaak weer leidde tot een 'brulste' en tot het voortbestaan van het Twentse geslacht.

Kortom, het onderschoer had in het leven van de Twentenaar een functie van verbinding tussen binnen en buiten, het was een veilige bewaarplaats, het leende zich goed als uitzihtspunt en het hoofdplaats voor menselijke contacten. Daarom dit onderschoer als symbool van het streven van

Heemkunde Henkamps —

Tekening van onderschoer en tekst — J. A. Veldhuis

't ONDERSCHOER

contactorgaan van de Stichting Heemkunde Denekamp

7^e jaargang 1985 nr. 3

Dit contactorgaan verschijnt vier keer per jaar, aan het eind van elk kwartaal en wordt toegezonden aan de donateurs.

Losse nummers kosten f.5.--, exclusief eventuele verzendkosten. Verkrijgbaar bij 't Heemhoes en bij enkele boekhandels.

Oplage: 600 stuks.

Kopy voor dit blad kan ingeleverd worden bij de redaktie. Publikaties blijven eigendom van de auteurs. Overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan na toestemming van de schrijver of de redaktie van dit blad.

Redaktiemedewerkers:

H.J. Asma, Willem Wegewartstraat
1; 7591TZ Denekamp; tel. (05413) 2434.

J.A. den Ouden, Clematisstraat
26; 7591XH Denekamp; tel. (04313) 2800.
(administratie).

H.C.M. Boink-Wagenvoort, Diepen-
goor 16; 7591BW Denekamp;
(typewerk).

H. Boink, Diepengoor 16, 7591BW
Denekamp; tel. (05413) 2261.
(vormgeving/eindredaktie).

in dit nummer

pag.

1	n woord van te veurtin
9	niejs van t Heemhoes
13	uit de krant van nu
15	voor u, door u
19	wijkverpleegster op het
platteland (6)
E. Bos-Hermelink.
23	zure regen bedreiging
leefomgeving
H. Boink.
39	huislook
J. Bruns.
43	dat Twents toch.....
45	ut den Meidelsken Heimat-
verein
Albert Tietmeyer.
49	tuffel gardern
H. Asma.
51	uit Denekamps kerkge-
siedenis (IV)
H. Asma.
57	oonze eign sproak
S. Wynia.

Thijm.

Eigenlijk hoor ik thuis in warme streken,
Maar laat mij in Twente ook goed kweken.
Ik geef een pittige smaak aan menig gerecht
(groentesoep-vlees-vis)
En als medicijn voor menig maagkwaaltje ben
ik lang niet slecht.

W.A.B.

Nou, nou, het was me het zomertje wel: te koel, te somber en vooral te nat! Toch heel wat anders dan die Indiase filosoof, waarover ik u de vorige keer vertelde, ons voorspelde! Voor ons eigenlijk helemaal niet meer zo bijzonder, of het moest al zijn, dat de zomer dit jaar nog natter was dan in 1984. Als we de maanden juni en juli bekijken dan zien we dat er ook in onze gemeente nogal wat regen aanleiding was voor menige "neerslachtige" verzuchting. In juni bijvoorbeeld is 133 milimeter regen gemeten en 12 dagen droog weer. Juli was goed voor 98 milimeter hemelwater met dertien dagen regenvrij. En augustus zal dit niveau wel evenaren, met nog minder dagen dat het droog was.

Het is nog wel mooi dat de weersdeskundigen ons elke avond aan de hand van satelietbeelden kunnen laten zien wat de oorzaken waren van de weerssituatie die dag. Niet dat we er veel méér van begrijpen, maar..... we willen hopen dat de nazomer ons nog iets van de teleurstelling kan laten vergeten.

Met de moderne communicatiemiddelen komt de hele wereld binnen ons gezichtsveld. Het lijkt erop dat de wereld voor ons steeds kleiner wordt. Elke dag kun je uit bijna alle uithoeken van de wereld horen hoe het er reilt

en zeilt. Het een spreekt je meer aan dan het ander. Het een brengt je heftig in verweer, of in beroering, het ander draagt bij tot een welgemeende glimlach. Het schijnt dat vooral dingen, die ver weg plaatsvinden, ons mensen nogal eens gauwer ergens toe kan aanzetten, terwijl het toch juist zoveel moeilijker is om bekend te zijn met achtergronden. Achtergronden die men moet weten om er een echte mening op te kunnen baseren.

De wereld wordt voortdurend kleiner. Alles komt steeds dichterbij, soms word je er een beetje bang van. Maar ook om ons heen, moeten we erkennen, komen dingen dichterbij en vormen soms aanleiding tot bezorgdheid. Wat denkt u bijvoorbeeld van ons landschap en zijn natuur, waarvoor we toch de zorg hebben?

Ons landschap, ja, voor wie het lezen wil is het eigenlijk een boeiend geschiedenisboek, wist u dat? Het kan ons veel vertellen over de mens, die er de sporen van zijn tijd achterliet. Ons landschap is dan ook een historisch document van de handelende mens.

Dat brengt mijn gedachten op een ander spoor. Ons landschap! Een landschap, dat grotendeels is gevormd door mensen, maar op vele plekken en op verschillende wijzen ook door menselijk ingrijpen wordt verstoord. En wel dusdanig dat het daarmee nogal eens onherstelbaar geweld wordt aangedaan. Wat denkt u bijvoorbeeld van ons mooie coulissenlandschap, waar de vele houtsingels en bossen eeuwenlang er mede voor gezorgd hebben dat de mensen er in een zekere anonimiteit konden wonen? Waar boerderijen eeuwenlang tussen de coulissen lagen, vaak ook nog eens schuilgaand onder groepjes zware eiken. Gelukkig treffen we ze nog aan in onze gemeente.

Maar als gevolg van mensenwerk wordt de anonimiteit van het coulissenlandschap op verschillende plekken letterlijk open gebroken.

Ons hedendaags landschap is grotendeels gevormd door de mens. Als de natuur het alleen voor het zeggen had, dan was Nederland nu bij wijze van spreken één groot bos. Maar, de mens besliste anders. Door de eeuwen heen heeft de mens geleerd hoe hij de natuur, althans gedeeltelijk, naar zijn hand kon zetten. De landbouw

is daar een indrukwekkend voorbeeld van.

Voor al de boeren hebben door de eeuwen heen ons landschap een menselijke vorm gegeven. Zij hebben het natuurlijke landschap in "cultuur" gebracht. We hoeven daar de markeboeken maar op na te slaan. Zij legden niet alleen de akkers aan. Ook de heidevelden en houtwallen waren het gevolg van hun activiteiten. Zo is praktisch elke vierkante meter in ons land op de een of andere wijze door de mens beïnvloed. Maar van nature was er al wel een rijke variatie: hoog- en laagveen, droog en drassig land, zout en zoet water, voedselarme en voedselrijke gebieden, klei en zand. Die natuurlijke verscheidenheid was van grote invloed op de menselijke activiteiten. Mede daardoor ontstonden heel verschillende cultuurlandschappen, zoals weiden op de laagveengebieden en akkers op de zeeklei.

In het samenspel van mens en natuur ontstonden ook veel halfnatuurlijke landschappen: blauwgraslanden, stuifzanden, heidevelden en bosgebieden.

Langzaam is ons landschap ingrijpend door de mens veranderd. En de natuur paste zich daarbij vroeger meestal wonderwel aan. In het spoor van de mens verschenen in Nederland planten en dieren, die hier van oorsprong niet voorkwamen.

Zo kwamen er vogelsoorten, die we nu weidevogels noemen, maar die van oorsprong uit de Middeneuropese steppengebieden afkomstig zijn. Tegenwoordig broedt bijvoorbeeld meer dan de helft van alle grutto's ter wereld in ons land.

Graangewassen die verbouwd worden op de kleigronden -eens zeebodem- komen oorspronkelijk uit Klein Azië. Met de granen kwamen ook de typische akkeronkruiden mee. De klaproos, de korenbloem en ook het akkerviooltje hoorden hier vroeger niet thuis. Ze zijn ongewild door de eerste boeren geïmporteerd.

Nog zo'n door de mens veroorzaakte wildeplantenvegetatie kon men vroeger aantreffen op de blauwgraslanden. Dat waren voedselarme, meest drassige stukken grond. Men kon er eigenlijk alleen maar gras op laten groeien. Tussen dat gras groeide en bloeide een rijke variatie aan wilde planten. Een of twee keer per jaar

werd dat gras gemaaid. Eeuwenlange herhaling van dat patroon deed een karakteristieke hooiland-flora ontstaan, die nu zelfs volledig afhankelijk is van menselijk ingrijpen in de vorm van regelmatig maaien.

Ook de grote stille heide is door het handelen van mensen ontstaan. Zo'n driehonderd jaar na Christus vestigden zich allerlei volksstammen uit Oost Europa op de hoge zandgronden van Nederland, waaronder ook die van onze eigen streek. Daar begonnen zij met het rooien van eiken en berken, die daar toen algemeen waren. Op de open plekken ontstond van nature de heide. Op die heide werden schapen geweid. Normaal zou de heide weer spoedig verdrongen zijn door bos. Maar behalve de heide deden de schapen zich ook te goed aan de jonge scheuten van berken en eiken. De heide bleef dus, dank zij de schapen.

Toen later de wolindustrie in Nederland een grote opbloei beleefde en de vraag naar wol sterk toenam, kwamen er steeds meer schapen en dus kwam er meer heide. Zo had de industrie onbewust invloed op het ontstaan van de grote stille heide. Een landschap dat we nu, waar het nog is, best mooi vinden.

In vroeger tijden werd het ingrijpen van de mens in het landschap dus grotendeels bepaald door de natuurlijke omstandigheden, die hij aantrof. Zo ontstond vanzelf een brede variatie aan cultuurlandschappen en halfnatuurlijke landschappen.

Maar nu zet de mens, met kunstmest en vliegwerk, het landschap geheel naar zijn hand. Voedselarme gronden worden bemest, drassige terreinen drooggelegd, beken gekanaliseerd, houtwallen worden vervangen door schrikdraad, om toch alle gronden maar zoveel mogelijk te kunnen benutten voor akker- en weidebouw. Elke vierkante meter telt.

Daarbij komt nog dat het tempo van ingrijpen en de schaal waarop dit gebeurt dusdanig is toegenomen dat de natuur de mens niet meer kan bijbenen. De natuur is geen partij voor chemie, liniaal en computer.

Het mag zijn dat de door onze agrariërs zoveel verafguisde EEG-superheffing hiertoe een -wellicht onge-

wilde- bijdrage kan leveren. Immers de heffing is er voor om de melkproduktie in Nederland aan banden te leggen. En als er minder melk wordt geproduceerd is ook minder veevoeder nodig. Omdat een belangrijk deel van die voeding bestaat uit snijmaïs is het niet ondenkbaar dat de beteelde oppervlakten maïs verminderd zullen worden, hetgeen dan vanzelf tot gevolg zou kunnen hebben, dat op deze landbouwgronden niet meer zoveel mest komt. Bovendien heeft men met minder koeien ook minder mest. We kennen immers ook allemaal wel de problematiek van de grote mestoverschotten.

Toch zijn er gelukkig nog veel landschappen, die het natuurlijke en gevarieerde stempel dragen van de tijd van hun ontstaan. Daarvoor hoeven we in onze omgeving niet ver te kijken, hoewel het bij ons aanwezige coulissenlandschap dat ook wel sterk bemoeilijkt. Nog wel, in elk geval.

En naar we hopen voor altijd! Maar als dat stempel toch wordt uitgewist -en op bepaalde plekken is dat helaas ook in onze gemeente zichtbaar- kan het moeilijk opnieuw worden aangebracht. Ruilverkavelingen in het verleden hebben dat bewezen. Weg, is dan eigenlijk weg. Laten we daarom toch vooral zuinig zijn op de mooie landschapsgebieden die nog over zijn. Het afwegen van al dan niet ingrijpen door de mens dient gebaseerd te zijn op een afwegen van belangen. Dat daarbij met name een taak is weggelegd voor de overheid zal niemand in twijfel durven trekken. Integendeel, veranderingen in het landschap van vandaag mogen niet worden overgelaten aan individuele personen, maar dient in een totaal beleid te worden gezien en afgewogen. Zo zouden in beginsel eeuwenoude eiken, zoals we die bijvoorbeeld in onze gemeente kunnen vinden in Breklenkamp, gezien moeten worden als monumenten, waardoor ze dus ook een soort gelijke bescherming kunnen genieten.

Maar driekwart van de groene ruimte in ons land, buiten de bebouwde gebieden, wordt beheerd door boer en tuinier. Zij bezitten daarmee toch een zekere sleutelpositie. Het is niet juist daarom de agrariër alleen maar op te zadelen met dit probleem, dat ons allemaal aan-

gaat. De aard van de hedendaagse landbouw dwingt de agrariër er toe methoden te gebruiken en technieken toe te passen, welke helaas vaak in strijd zijn met het behoud van waardevolle elementen in het landschap. Waarbij nog komt dat het de agrariër veelal ook aan tijd en vooral aan financiële middelen ontbreekt om zich bezig te houden met zaken als landschapselementen, die geen direkt economische functie vervullen. Als we ons landschap echter willen behouden -en wie is daartegen- dan is de medewerking van iedereen nodig, ook die van de agrariër! En laten we een oud gezegde daarbij even meewegen:
De boer, die steeds het voordeel ziet, vergeet het bomenplanten niet!

Door verschillende instanties wordt veel gedaan aan het behoud van de natuur. Zo ook door onze Stichting Heemkunde. Toch dreigt op vele fronten in door de mens gevormde landschappen veel unieks verloren te gaan. Ons landschap mag dan een open boek zijn, dat zijn eigen geschiedenis vertelt, de huidige tijd dreigt daarin een grauwe bladzijde te worden. Op menig plek lijkt het erop dat de mensen het boek -al- uit hebben. Het is echter een geluk dat ook vele mensen tegenwoordig schrikken van de wijze, waarop we met zijn allen de grond, de lucht en het water van de aarde aan het vernoeien zijn. Het erkennen van de problematiek van de zure regen, waarover in deze aflevering van 't Onder-schoer meer, is daarvan ook een teken.

We kunnen meer dan vroeger. We weten meer dan vroeger. Daarom kunnen we niet langer vanuit een zorgeloos geloof in de toekomst de dingen op hun beloop laten gaan. Wat moeten we doen? We moeten de kennis, die we hebben verkregen, nu gebruiken om bewust te zorgen voor de natuur. En dat we hiermee ook daadwerkelijk al succes boeken blijkt onder meer wel uit de ontwikkeling van milieuvriendelijke bestrijdingsmiddelen voor de land- en tuinbouw, waarbij als opmerkelijk genoemd mag worden de biologische bestrijding van insecten: insecten tegen insecten. Dank zij wetenschap en techniek zijn we de natuur in vele opzichten de baas. Daarom is het des te meer onze verantwoordelijkheid de natuur zorg-

vuldig te behandelen, te beheren.

Dat zijn we verplicht aan ons zelf en aan hen die na ons komen. Willen we ook de komende generatie nog kunnen laten spreken over een goed landschap, en voor Twente over een coulissenland-schap, dan moet aan menselijk ingrijpen in de structuur van dat landschap een zorgvuldig afwegen vooraf gaan.

Schaalvergroting, vervlakking en eenvormigheid dreigen -onbewust- in snel tempo bij te dragen tot een ander landschap in ons Twente, dat toch nog steeds klein-schalig van aard is. En waar het klein is, zijn des te meer redenen aan te wijzen om alles in goede banen te leiden. Dat bereiken we niet met het schrijven van grote en lijvige rapporten met alleen maar verbodsre-gels. Dat is uiteindelijk alleen te bereiken met het aanvaarden van het gegeven, dat ons landschap die be-scherming verdient. We moeten niet vanzelfsprekend kiezen voor de goedkoopste oplossing als hiermee na-tuur en landschap, en daardoor indirect het menselijk welzijn -vaak- onherstelbaar geweld wordt aangedaan.

Dat betekent niet dat ons landschap "bevroren" zou moeten worden. Er moet altijd plaats blijven voor nieuwe ontwikkelingen. Maar die moeten dan wel goed afgewogen zijn, waarbij de bereidheid moet worden ge-toond om de aanwezige waarde van natuur en landschap te willen begrijpen, te willen zien. Daar zou eens wat vaker rekening mee moeten worden gehouden. Waarbij nog komt: goed voorbeeld, doet goed volgen!

Zo kunt u in de eerste plaats voorzichtig en met eer-bied omgaan met alles wat groeit en bloeit. En dan kunt u best wel zelf bedenken wat dat inhoudt. Evenzo kunt u dat gevoel van verantwoordelijkheid overbrengen op gezinsleden, op burens, vrienden en kennissen. Ook kunt u natuurlijk zelf nog heel wat initiatieven ont-plooien. Wij, mensen, hebben onze aarde al heel wat leed aangedaan. Ja, ook hier in onze gemeente Dene-kamp, zo dicht bij huis.

Zeker zullen er mensen zijn die deze constatering niet -direkt- met mij eens zijn. Maar toch denk ik dat ook

zij bij nader inzien, en er nog weer eens een keer over nadenken, echt tot de conclusie moeten komen dat het landschap meer verdient dan het belang van de individuele persoon. Laat het daarom niet aan "de anderen" over om daaraan iets te doen.
Doe zelf iets!

Graag wil ik dit "woord van te veurtn" afsluiten met een gedicht van C.R.A. van Stolck:

"De bomen die ons zagen komen
de bomen, die ons zagen gaan,
de bomen zullen van ons dromen,
als wij allang zijn heengegaan".

Dat dát nog lang mag voortduren!

Geern töt tookn moal!

H.Boink.

Denekamp, 28 augustus 1985.

NIEJS VAN T HEEMHOES

In deze rubriek wordt u door bestuur en redactie op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen binnen de Stichting Heemkunde. Ook kunt u hierin o.m. nieuws vinden van zusterverenigingen, van boek aankondigingen en exposities.

NABESCHOUWING VIERING 10-JARIG BESTAAN

De eigenlijke viering, al was dat niet zo officieel, begon op vrijdagavond 21 juni met het plaatsen van een "bouwn" voor het Heemhoes en het openen van de tentoonstelling "Van vieren en feesten" in het koetshuis van het museum Huize Keizer. Deze expositie werd in verband met het verhinderd zijn van de voorzitter geopend door het bestuurslid de heer S. Wynia. Bij bovenstaande gebeurtenissen waren leden van het bestuur en de werkgroep leden aanwezig, die voor de versiering van het Heemhoes en voor het inrichten van de expositie hadden gezorgd.

Het officiële gedeelte van de viering vond plaats op de zaterdag daarna in hotel Knippers. 's Middags om half drie kon de voorzitter een bijna gevulde zaal begroeten en welkom heten. Professor dr. H. Entjes, geboortig uit Vrooms-

hoop, was de belangrijkste spreker op deze bijeenkomst. Zijn toespraak, die meer weg had van een zeer interessante en boeiende les in dialect en de relatie ervan met het onderwijs, werd met veel belangstelling aangehoord.

Namens het gemeentebestuur bedankte burgemeester mr. J.G. Norbart de Stichting Heemkunde voor hetgeen ze de afgelopen tien jaar heeft verricht, waarbij hij de belangrijkste punten de revue liet passeren. Tevens constateerde hij dat een stichting heemkunde onmisbaar is voor de gemeente Denekamp. Hij bood de Stichting kopieën aan uit het archief van de IJsselcentrale over de oprichting van het electriciteitsbedrijf in Denekamp in de jaren twintig.

De heer Mensing van de Heimatverein Metelen (Duitsland), zei onder meer het volgende (vertaald): Wij, als Duitsers, zijn ons er diep van bewust, wat er door onze landgenoten is aangericht in de laatste wereldoorlog in uw land. Het

door u uitgegeven dagboek van meester Dingeldein "Om niet te vergeten" heeft mij persoonlijk er nog weer eens aan herinnerd. Maar wij zijn van mening, dat door betrekkingen, zoals die bestaan tussen Denekamp en Metelen en de persoonlijke vriendschappen, die er door ontstaan, voorkomen moet worden dat zo iets ooit weer kan gebeuren. Gemeenschappelijk moeten we er naar streven dat onrecht en geweld nooit weer onschuldige mensen mag worden aangedaan."

"Kiepnkerl" Jozef Kemper uit Metelen liet zijn gedicht vergezeld gaan van een geschenk in de vorm van een houten beeldje, dat dezelfde persoon uitbeeldt en bovendien door hem zelf gemaakt was.

De heer J.A.den Ouden bood namens de werkgroep geschiedenis een fraaie houten voorzittershamer aan.

Van de ere-donatrice mevr. Bernink werd een fraai bloemstuk ontvangen.

De heer J.Veldhuis, bestuurslid, maakte de uitslag van de tekenwedstrijd voor de kinderen van de lagere scholen, bekend. De kinderen waren in twee groepen verdeeld: tot 9 jaar en van 9 - 12 jaar. Er waren ontzettend veel tekeningen. Het was dan ook niet eenvoudig de mooiste en origineelste er uit te halen. De eerste prijs -een rondvlucht boven Denekamp- is uiteindelijk gewonnen door Bart Lefering en Ivanka Groener, beiden uit Denekamp.

In zijn slotwoord bedankte de voorzitter allen die tot het welslagen van de bijeenkomst hadden bijgedragen. Hij nodigde alle aanwezigen vervolgens uit om de expositie in 't Heemhoes en het koetshuis te komen bezichtigen.

Zondagmiddag 23 juni 1985 was er gelegenheid voor donateurs en andere belangstellenden om mee te doen aan de heemkunde-

fietspuzzeltocht. Het niet zo beste weer in aanmerking genomen, was er een redelijke deelname aan deze tocht. De winnaar was de heer W.A.Veldscholten uit Denekamp, die daarmee ook een rondvlucht boven Denekamp mag maken.

H.A.

NIEUWE DONATEURS

In de afgelopen periode hebben zich de volgende donateurs/donatrices aangemeld bij onze Stichting.

M.L. Ankoné, Lochemseweg 10, Markelo; W.Stipdonk, Oranjestraat 42 Denekamp; B.Overmars, Ootmarsumsestraat 177 Tilligte; G.F.Lutters, Brinkstraat 52 Denekamp; B.J.Westerhof, Johanninksweg 82 Denekamp; dr. G. van Zadelhoff, C.Evertsenlaan 1 Nijverdal; J.Dooren, Dongedal 12 Capelle a/d IJssel; J.G.M.Koekkoek, Princessestr. 16 Denekamp; D.J.Schiphorst, Churchillstraat 23 Denekamp; mej.T.Kuipers, Pr.Hendrikstr. 9 Denekamp; mevr.A.Holthuis-Westerhof, Hengeveldestr.12 Goor; mevr.J.Dirks-Nijhuis, Jachtlaan 41 Berkel Enschoot; mevr. J.M.Rietbergen, Gilde-meestersplein 90 Arnhem; B.J.Lefering, Ottershagenweg 19, Tilligte; J.Sjardijn, Pr.Hendrikstraat 8 Denekamp.

J.A.d.O.

CONTRIBUTIEBETALING

Enkele donateurs/donatrices verzuimden nog om de contributie over 1985 te voldoen. Tegelijk met deze uitgave van 't Onderschoer ontvangen de betreffende personen een 2e acceptgirokaart, waarmee alsnog de contributie kan worden voldaan. Bij voorbaat dank.

J.A.d.O.

WERKGROEP DIALECT

oproep!

Het maakt eigenlijk niets uit hoe men de taal noemt die door velen dagelijks gesproken wordt: dialect, plat, streektaal, of nog weer anders. Iedereen weet wat bedoeld wordt. Het maakt wel verschil of men van die eigen taal houdt of niet en of men daar belangstelling voor heeft of niet. Het spreekt wel vanzelf dat de Stichting Heemkunde Denekamp beslist geïnteresseerd is in die eigen taal. Sterker nog: we hebben zelfs een, zij het niet zo'n grote, speciale werkgroep van dat dialect. Een werkgroep dus die zich speciaal bezig houdt met het vastleggen enz. van de hier ter plaatse gesproken taal.

De leiding van de werkgroep dialect is (nog) in handen van mevrouw A. Zekhuis, maar zij heeft tot onze spijt besloten met haar activiteiten op dit gebied te stoppen en wel per 1 januari 1986.

Wij zouden natuurlijk niet graag zien dat daarmee een periode van stilstand op dit heemkunde-onderdeel zou ontstaan, vandaar dit stukje. Onder onze donateurs of andere lezers/lezeressen van dit Onderschoer zijn er ongetwijfeld die best iets zouden willen doen in Heemkundeverband en dan voor het onderdeel dialect.

Als u dit aanspreekt, neemt u dan even contact op met ons. Informatie wordt u gaarne verstrekt door mevrouw A. Zekhuis of door een van de andere bestuursleden. De adressen vindt u achterin. Bij voorbaat hartelijk dank!

Aldus voorzitter J.H. Borgman.

nieuwe seizoen

De werkgroep dialect start 't nieuwe seizoen 85/86 door

zich een avond te buigen over de spelling van de veldnamen voor het nog uit te geven veldnamenboek.

Wat we daarna doen overleggen we nog met elkaar.

Overigens stop ik met ingang van 1 januari a.s. met het geven van leiding aan de werkgroep, zoals u hiervoor hebt kunnen lezen.

A.Z.-Str.

WERKGROEP GESCHIEDENIS

Een nieuw seizoen is weer begonnen en de eerste bijeenkomst hebben we, wanneer dit Onderschoer uitkomt, alweer achter de rug.

Het zal ongetwijfeld een wat minder druk seizoen worden voor de werkgroep dan het vorige, tenminste wat betreft het aantal te organiseren exposities. Maar een of twee zullen we er waarschijnlijk toch wel opzetten. De onderwerpen voor deze exposities moeten we nog nader bepalen. Daarnaast beginnen we met het inventariseren en op een rij zetten van zoveel mogelijke gebeurtenissen, die ooit in Denekamp plaats hebben gevonden; feiten met data en zo mogelijk met wat bijzonderheden.

Daarvoor zullen we elke maand een avond besteden in het gemeentearchief en zullen we ook oude kranten, boeken, tijdschriften en andere papieren en documenten doornemen.

Ook gaan we verder met het verzamelen en het kopiëren van foto's, waarop Denekampse mensen, gebouwen en gebeurtenissen staan afgebeeld. Verder moeten de foto's, die we al verzameld hebben, nog gedeeltelijk worden gerubriceerd en beschreven.

Onze bijeenkomsten houden we gewoonlijk op elke tweede maandag van de maand in het

Heemhoes (Kerkplein 4 te Denekamp); ze beginnen om 20.00 uur en duren meestal 2 à 2½ uur. We kunnen er nog best enkele mensen bij gebruiken.

Dus als iemand er voor voelt, dan kan die vrijblijvend langskomen op een van deze avonden.

Ook kunt u over de werkgroep alle mogelijke inlichtingen krijgen bij H. Asma (tel. 05413-2434); verder in het Heemhoes elke woensdagavond vanaf half zeven.

H.A.

UITSTAPJE METELEN

Zondag 8 september 1985 zijn we met een bijna volle bus naar Metelen geweest, waarvoor de Heimatverein Metelen ons had uitgenodigd. Men heeft ons een afwisselend programma bezorgd, met zelfs mooi weer!

We werden om 11.15 uur verwelkomd door voorzitter Paul Mensing van de Heimatverein, die ons een fraaie foto aanbod van de Plagemansmühle. Vervolgens was er een früh-schoppen tot even na twaalfen, waarna we ingedeeld werden bij de gastgezinnen. Om half drie werden we weer terugverwacht bij het molenmuseum, welke toen bezichtigd werd. Tegen vieren vertrokken we daarna per bus naar het Vogelpark Meteler Heide; tot een uur of zes zijn we daar gebleven. Na afsluiting met een kop koffie en de overhandiging van een midwinterhoorn door onze voorzitter Borgman aan de Heimatverein als teken van dank voor de prettige dag, vertrokken we om half zeven weer richting Denekamp. De algemene indruk was dat het een bijzonder geslaagde dag is geweest, die zeker voor herhaling vatbaar is.

H.B.

NAJAARSBIJEENKOMST

Op dinsdag 12 november 1985 is de gebruikelijke najaarsbijeenkomst; deze is dit keer in Hotel Van Blanken, Grotestraat 16 in Denekamp en begint om 20.00 uur. U mag een introductie meenemen.

De avond wordt verzorgd door de heer Hottenhuis uit Zenderen.

Hottenhuis begint de avond met wat te vertellen over de streek, het ontstaan ervan en de taal. Hij doet verder een quiz "Hersen schoeren" en heeft teksten in 't plat Duits en Twents op een band.

Zoals we al van elders gehoord hebben beloofd dit een gevarieerd en prachtige avond te worden. We hebben de indruk dat hiervoor veel belangstelling zal bestaan.

Schrijft u de datum vast op, want u krijgt geen afzonderlijke uitnodiging meer. Wel zal hiervan tegen die tijd nog mededeling worden gedaan in de krant.

H.B.

BIBLIOTHEEK AANWINSTEN

Gedurende de afgelopen periode zijn de volgende boeken in ons bezit gekomen en opgenomen in de bibliotheek.

Wilskracht en koppigheid in beloken land. Uitgave gemeentebestuur Willishof 1984. nr. 706.

Het kasteel Heeswijk te Heeswijk. J.A. de Visser. nr. 422.

Landkreis Grafschaft Bentheim 100 Jahre. nr. 423.

Broederen van Twenthe. (een studie van de Twentse dominees 1597-1678). P.H.A.M. Abels. nr. 424.

Van Pool tot Pool. Sven Hedin. nr. 425.

D.A.-t.Br.

UIT DE KRANT VAN NU

In het afgelopen kwartaal zijn uit de regionale kranten verschillende berichtjes voor u genoteerd. Deze artikelen zijn allemaal uitgeknipt en worden bewaard om te raadplegen.

De gebruikte afkortingen staan voor: Tw.C.: Twentsche Courant; Tub.: Dagblad Tubantia; Vizier: Vizier op Noord Oost Twente; Gezinsblad: Gezinsblad voor Oldenzaal en omgeving.

Verpaupering dreigt van historische monumenten (Tw.C.9-5-'85).

IJzerindustrie op de Veluwe; rijkdom, macht en handel in de vroege middeleeuwen. (Tw.C.10-5-'85).

Oversticht bestaat dit jaar 60 jaar. (Tub.10-5-'85).

Natura Docet; nieuwe zaal landschappen. (Tub.13-5-'85).

Boeren in de pre-historie. Een artikel n.a.v. een expositie deze zomer in het Rijksmuseum voor oudheden te Leiden. (Tub. 15-5- en Tw.C. 24-5-'85).

Bijzondere vondsten bij onderzoek van een Romijns grafveld uit de 3e en 4e eeuw bij Valkenburg (bij Leiden) (Tw.C. 15-5-'85).

Zo werd vroeger op Twickel geleefd. Een artikel n.a.v. een expositie deze zomer in de stallen en koetshuizen van het kasteel. (Tub. 15-5-'85).

Nieuwe klok voor toren Nicolaaskerk Denekamp (Tw.C.23-5-'85).

Plechelmus Oldenzaal: van houten kerk tot basiliek.

Elke dag een draadje is een hemdsmouw in het jaar.

Jubileumboek n.a.v. 150 jaar weverij S.I.Swartz in Oldenzaal.

Haan pronkstuk Oldenzaalse kunst (aanwezig in de schatkamer van de Plechelmus). (Gezinsbl.21-5-'85).

Textielmuseum (in Enschede) eindelijk weer open (Tw.C.24-5-'85).

Vizier elke week een artikel "Uit het joodse leven van Oldenzaal door mr.G.Weustink.

D.W. serie "Om niet te vergeten"; artikelen-reeks over de bezettingstijd 1940/45.

Tocht langs afkalvend bestand van boerderijen; een artikel n.a.v. het verschijnen van het boek "Boerderijen bekijken". (Tw.C.1-6-'85).

Een artikel over het I.V.N. (Instituut voor Natuureducatie) n.a.v. het 25-jarig bestaan op 17 mei 1985 (Tw.C.1-6-'85).

Open huis; eeuwenoud Huis Welbergen (bij Ochtrup in Westfalen) Huis Welbergen heeft deels Twentse historie (Tw.C. en Tub. 30-5-'85).

Boekje over historie en beheer van het landgoed Twickel in Delden (Tub.7-6-'85).

Week lang feest in Graafschap Bentheim, duizenden bezoeken Nordhorn i.v.m. 100 jaar bestaan van de Landkreis Bentheim. (Tw.C. 4-6- en 10-6-'85 en Tub. 7-6-'85).

10-Jarig bestaan van de Stichting Heemkunde Denekamp en de expositie "Vieren en feesten vroeger" die ter gelegenheid hiervan georganiseerd werd. (Tw.C. 14-6-'85 Tub. 14/21-5-'85 en 2-6-'85 Gezinsbl. 18-6-'85; Vizier 19-6-'85; D.W.20-6 en 27-6)

Lente te nat. (Tw.C. 11-6-'85)

Grondlegger Twentse textiel-industrie blijkt in Goor te rusten. Ainsworthombe heel even open. (tw.C.26-6 en 27-6-'85; Tub. 26-6-'85).

De waarheid van de weerspreuken. Een artikel over het weer en de verschillende spreken die over het weer gaan of het weer voorspellen. (Tw.C. 29-6-'85).

Hugenoten "gastarbeiders" van 300 jaar geleden; een artikel n.a.v. het verschijnen van het boek "Vlucht naar de vrijheid, de Hugenoten en de Nederlanden. (Tw.C.6-7-'85).

Restauratie van slotkapel in Bentheim (Tub. 6-7-'85).

Ootmarsumse beekdalen zijn in gevaar (Tub. en Tw.C. 5-7-'85; Gezinsbl. 23-7-'85).

Geschiedenis van Twente blijft nog geheimen houden. Een artikel over de in 1958 opgerichte Twentse werkgemeenschap voor archeologie en historie (Gezinsbl. 2-7-'85).

Arboretum (in De Lutte) geen rustpunt meer, maar doel op

zich voor auto-fiets- of wandeltochten. Uitbreiding dit jaar afgerond (Tub. 12-7-'85).

Oude apotheek is uniek bezit van Palthehuis in Oldenzaal. (Gezinsbl. 9-7-'85).

Veldnamenonderzoek verlegt werkterrein. H.Reimer is met onderzoek in De Lutte en Beuningen klaar en begint nu in Berghuizen. (Tub. 13-7-'85).

Steen uit de kapel Commanderie Ootmarsum zit bij collectie in het Rijksmuseum Twenthe Een artikel hierover in de serie: "Voorwerp van de maand uit Rijksmuseum. (Tub.13-7-'85)

Een dagje de boer op in Denekamp. Voor de vijfde keer zetten diverse landbouwbedrijven hun deuren open voor geïnteresseerden. (Tub. 17-7-'85).

Een wandeltocht naar de Huneborg en het Voltherbroek. (Vizier 17-7-'85).

Contactdag voor amateur-historici op zaterdag 31 augustus in Nijverdal. (Tub.20-7-'85).

Een serie "op 't spoor van de spieder". Een verslag van een 14-daagse reis te paard door de Achterhoek, Twente, Nordrhein-Westfalen en Niedersaksen. (Tub. 19-7 t/m 2-8-'85)

Landbouwmuseum in Ootmarsum krijgt vorm; kapschuur is bijna klaar. (Tw.C. en Tub.23-7-'85).

Het lósse hoes was vroeger algemeen op 't Twentse platteland (Tub. 3-8-'85).

Begin serie over de geologie van onze streken, in samenwerking met Jaap Veenvliet van het museum Natura Docet. (Tub. 17-8-'85).

Stuk fundering buitenmuur oude kloosterkerk ontdekt in Albergen (Tw.C.6-8-'85).

H.A.

VOOR U, DOOR U

Deze rubriek is bedoeld als contactmogelijkheid met en voor onze lezers, waarbij met name gedacht is aan vragen, opmerkingen en suggesties. Daarnaast biedt deze rubriek de redactie ook de mogelijkheid vragen aan u te stellen.

Naar aanleiding van een kort berichtje in dit blad in aflevering 4/1984, pagina 10, kreeg onze werkgroep dialekt een forse veeg uit de pan van de heer H. Engelbertink uit Rossum. Uit genoemd berichtje zou op te maken zijn dat de werkgroep dialekt geen voorstander is "van het stimuleren van dialekt op school". In nr. 2/1985 hebt u de reaktie van Engelbertink reeds kunnen lezen.

Nu dan een reaktie van onze werkgroep dialekt.

"Allereerst: aan deze uitspraak moet worden toegevoegd "op dit moment".

Blijkens een unanieme uitspraak van een schoolhoofdenvergadering in onze gemeente bestaat er geen behoefte aan de introductie van het Twents op hun scholen. Navraag bij de Schoolbegeleidingsdienst Midden Twente leerde ons dat ook daar geen materiaal op dit gebied voorhanden is. Wanneer de zaken aldus staan, voelen wij ons als (kleine)

groep niet in staat of geroepen de scholen binnen te dringen om, met ons enthousiasme maar verder met lege handen en tegen de zin van het onderwijsteam, onze genegenheid voor het dialekt op een nieuwe generatie over te brengen.

Overigens, wat mag je verwachten van een dergelijk incidenteel optreden op school? Weinig of niets. Dat vindt Engelbertink ook, want "Dialekt möt ok plaats kriegen op de schooln as verplicht onderdeel". Dialekt in het lesrooster, dat zou nog eens wat zijn! Maar of deze wens realiseerbaar is, zal nog moeten blijken. Wij wensen Engelbertink in ieder geval veel sterkte en succes toe bij zijn ijveren voor een waardige plaats in het culturele leven van onze tijd van ons eerbiedwaardig dialekt".

Tot zover de reaktie van onze werkgroep dialekt.

Van de heer Mooijman uit Geleen (Hans oet n Haag) ontvingen we de volgende reactie op de opmerking van de heer H. Engelbertink uit Rossum nr.2/1985, pagina 15-16, over de door hem gehanteerde schrijfwijze van het Twents, in het artikel "Herinneringen van een Haagse jongen aan Denekamp 1944 - 1945" (nr.1/1985, pagina 47 e.v.).

"Toen ik, naar mijn eenvoudige mening, "os Tan Marie IJland zaliger" de klassieke evergreen "Gottegot, de Tommys zitt mie achter 't gat an" hoorde zeggen, heb ik me niet gerealiseerd hoeveel in die aprildag van 1945 met die ene korte zin gezegd werd. En toen ik die zin 40 jaar later voor het eerst op papier schreef, heb ik zitten dubben of het nu wel "zitt'n" of "zitt" moest zijn. Mijn taalgevoel zei "zitt", maar mijn verstand heeft me mooi bedrogen. We zijn er zo aan gewend, dat in het meervoud er een letter "n" of "en" achter aan komt, dat ik hier in fout ging. En met "Wichter oet 'n (de) stad" ging het precies zo.

Hier heeft mijn kennis van het Limburgs, dat ik al 27 jaar hoor en redelijk spreek, me gefoet. Zo gaat dat nou eenmaal.

Meneer Engelbertink, mijn excuses, als ik het mooie Denekamper dialect geweld aangedaan heb. Overigens heb ik bewust in mijn verhaal het woord "plat" gebruikt, in plaats van dialect. In 1944 en 1945 werd onder de gewone mensen in het alledaagse spraakgebruik over "plat proatn" gesproken en niet over "dialect proatn". Zo deftig deden de mensen niet. Overigens geloof ik dat men zich niet zo druk moet maken over dat dialect. Hier in

Geleen is ook die discussie. Maar op dat grote chemische concern hier in Geleen (DSM) is Limburgs de gebruikelijke voertaal en ook "Hollanders" hebben het maar gewoon te leren, minstens passief. En dat doen ze ook, van hoog tot laag.

Een dialect verandert natuurlijk. En dat er meer woorden bijkomen, veelal aan het Nederlands ontleend, komt ook omdat het Nederlands in zo'n enorm tempo met nieuwe woorden verrijkt wordt. Om hieruit te concluderen dat dialecten gevaar lopen te verdwijnen zou weleens iets aan de voorbarige kant kunnen zijn.

In Geleen is het zeer "en vogue" zoveel mogelijk dialect te spreken. Ook de dokter, de schoolmeester, de wethouder en de ambtenaar spreken dialect in het dagelijks verkeer.

Nog niet zolang geleden, -tot 1982- werd in de voormalige gemeente Spaubeek, (in 1982 bij Beek gevoegd) tijdens de raadsvergadering (de raad bestond uit zeven man) gewoon in het Limburgs vergaderd. Probleemloos. En dat in een streek waar, door de mijnindustrie, veel mensen uit andere delen van Nederland en Europa zijn komen wonen, al vanaf de jaren twintig."

Mooijman schrijft in zijn hiervoor genoemde brief ook over de idee van de heer W. Dierick uit Nijmegen. Dit is een zoon van wijlen dokter Dierick Sr.

"Allereerst de ruit met "A. Suskind Slager" erin geslepen. Ik herinner me die ruit nog heel goed, maar ik vrees het ergste.

Dan zijn idee over een herinnering aan de joodse mensen

die generaties lang in Dene-kamp gewoond hebben. Dit spreekt mij buitengewoon aan. En graag wil ik juist hieraan meedoen.

Wat ik me uit de verhalen anno 1944 herinner, waren de joodse medeburgers van Dene-kamp, "de jöddn", gewoon een deel van de Denekamper gemeenschap. Als ik op pagina 29 van 't Onderschoer, 7e jaargang, nr.2, van 1985, wanneer het over de viering van 100 jaar bevrijding van de Fransen in 1913 lees, dat Jacob ten Brink opperbevelhebber van de Duitsers als rol had, dan is dat een bewijs voor mijn hypothese. Overigens waren de Duitsers in 1813 onze bevrijders.

Is het een gek idee een beeldje van Hannie Ten Brink te maken als symbool van alle joodse mensen uit Denekamp, die weggevoerd zijn voor de ogen van hun niet-joodse medeburgers?

Een beeldje van een joods meisje, geboren in 1937 en in 1941 of 1942 weggevoerd, alleen omdat ze joods was. Ik zie het voor me. Een meisje van een jaar of vijf, de jodenster op haar jurkje, een lappenpop in de hand, die met grote ogen vol verwondering en angst daar staat. Wat gebeurt er? Een plaats voor zo'n beeldje kan in de buurt van de oude openbare school zijn, waar de joodse kinderen heen gingen, bij meester Dingeldein (thans Vledderhoes).

Een gek idee? Misschien wel. Op mijn bijdrage kan gerekend worden en de kunstenaar, die het zou kunnen maken, is al geboren".

Tot zover de reactie van de heer Mooijman uit Geleen. Hierover zal ook in het Stichtingsbestuur verder van gedachten gewisseld worden. Denekamp heeft in de vorm van een gedenksteen in het gemeentehuis wel een al-

gemeen herinneringsmonument aan hen die hun leven lieten in de laatste wereldoorlog.

De tekst hiervan luidt:

"Dit huis in 1980 gebouwd, bewaart de namen van hen die hun leven lieten door oorlog en vervolging".

Overigens kunnen we van "Hans oet 'n Haag" in 1986 meer lezen over zijn beleveningen in 1944/1945 als 14-jarige jongen in Denekamp.

In aflevering 1/1985 schreven we het een en ander over gebruiken bij begrafenissen vroeger. Een reactie daarop kwam van de heer Arens uit Denekamp (geboortig uit Lattrop), die ons vertelde dat in Lattrop /Breklenkamp protestanten werden begraven (in Ootmarsum) op een boerenwagen, die achter afgesloten was met een hek, terwijl katholieke overledenen het zonder wagenhek moesten doen bij de begrafenis. Wij willen over dit gebruik graag nog wel wat meer informatie. Als er lezers zijn, die hierover wat meer kunnen vertellen, dan houden we ons graag aanbevolen. De adressen van de redactie-leden vindt u achterin.

Een lezenswaardig gedicht ontving de redactie van de heer J.G.Spekhorst uit Denekamp, die dit van zijn 92-jarige tante, mw.E.G.Spekhorst uit Oldenzaal, had gehoord. Het is een vers dat pater Van Meurs S.J. in de Katholieke Illustratie van 1 mei 1915 publiceerde. Mevrouw Spekhorst kent het geheel uit het hoofd en dat is gezien haar eerbiedwaardige leeftijd toch wel bijzonder. Als je op die leeftijd nog over zoveel

"geest" beschikt, behoort je werkelijk tot de sterken, denk ik. Het gedicht is als volgt.

"O, zeventig is prachtig!
En toch, aan 't eind van 't lied,
Denkt ieder weer waarachtig,
Aan tachtig in 't verschiet.

En wordt hij tachtig machtig.
Dan zegt hij half neerslachtig
Ja, ietwat huichelachtig
De negentig: haal ik niet.

Zoo hangen wij aan 't leven,
Aan 't leven zonder end,
Maar waar 't ons hier gegeven
Hoe leefden wij content
Waar 't overtal der jaren
Slechts moeite en kwelling
baren."

Het volgende hebben we eveneens vernomen van de heer J.G. Spekhorst, die ons dit vertelde uit overlevering van zijn vader.

Meester Verkuylen in Ootmarsum was op een keer in de klas heel theatraal aan het vertellen over de groten uit de geschiedenis, zoals Tromp en dat soort figuren.

"En wat heb je hier in Ootmarsum? Hier heb je alleen maar kielbelton-uitbrengers", zo hield Verkuylen de kinderen voor.

In dit verband: wie weet er ook wat over deze kielbeltonen (ton van t huuske) te vertellen in Denekamp en hoe dat in die dagen, met het uitbrengen ging? Toen er nog geen w.c.'s waren.

Tot slot willen we u eens iets vertellen over de praktijk van alle dag op 't Heemhoes. Zo kwam enige tijd terug bij ons ene Johan Engelen, schepen

van de gemeente Westerlo in de Belgische Kempen (nabij Antwerpen). Schepen is zoveel als bij ons wethouder. Deze Engelen was, voor hij bij ons kwam, ook al bij het gemeentearchief van Denekamp geweest. Engelen wilde graag wat weten over ene Eilardus Westerlo, welke in 1739 in Denekamp is geboren als zoon van Isaac Westerlo en Maria Huisingsh. Isaac Westerlo, geboortig uit Oldenzaal, was predikant in Denekamp van 1739-1761. Eilardus Westerlo is ook predikant geweest en wel in Amerika, waar hij al op jongere leeftijd naar toe moet zijn gegaan. Hij was daar tot 1790

predikant van de Ned. Hervormde Kerk van Albany en leefde en werkte daar in de tijd van de grote strijd tussen indianen en blanken. Als dank voor zijn inzet voor de streek is een in 1815 gestichte plaats naar hem genoemd. De gemeente Westerlo (staat New York) bestaat heden ten dage nog en telt circa 3000 inwoners.

Onlangs zijn vertegenwoordigers van het Amerikaanse Westerlo in België geweest en bestaan er vriendschappelijke betrekkingen.

Omdat er het vermoeden is dat de voorouders van Eilardus afkomstig zijn uit het Kempense Westerlo - ze zouden naar Nederland zijn gevlucht tijdens de Spaanse inquisitie - is de Belgische schepen Engelen op nader onderzoek uitgegaan en is daarmee begonnen in Denekamp.

Zo zie je maar wat geschiedkundig onderzoek zoal kan inhouden en waartoe het kan leiden.

H.B.

De rustige dagen waren nog maar net voorbij of er kwam alweer werk op volle toeren. Er was weer volop te doen in mijn wijk.

Geen enkele dag was hetzelfde.

Ook die morgen had ik weer een buitengewoon geval. Een man haalde mij voor zijn zieke vrouw. Ik ging direkt mee. Onderweg zei hij: "och zuster, iej goat wal met, meer er is toch niks an te doon, miene vrouw dee hef de kaanker onder earn voet". Daar hoorde ik wel even van op, want dit had ik nog niet eerder meegemaakt in mijn wijk.

En zo kwam ik in hun huis bij zijn vrouw, die al in zes weken niet van stoel en bed was geweest. "Zuster", vroeg ze dadelijk; "wi-j mie nich efn oonder n voet kiek'n, veur wiej dr ne dokter bie haalt?" Toen trok ik de kous van haar voet en daar zag ik het gezwel.... Een dikke eeltknobbel met een likdoorn, dat was haar kankergezwel. "Daar zal ik u eens gauw van afhelfen", zei ik. Ik vroeg haar waar ik een bak of teiltje kon vinden. Dat was al gauw gevonden. Daar warm water in met een beetje soda, daarna zette de vrouw haar voet erin. Ik stelde haar nu even gerust. "Nu moet u daar zo'n half uur met uw voet in blijven, daarna kom ik terug en u zult zien dat u weer gauw aan het lopen komt". "O, zuster, zuster dat gebeurt toch nich", riep ze me na. Toen ging ik even terug naar huis. Ik had een Gillette scheermesje opgehaald. De operatie kon beginnen. Ik droogde haar voet af en reeds na een paar minuten had ik het eelt eraf en de likdoorn. "Wat dach iej, zuster, zök wa weer better wordn?", zuchtte mijn patiënt. "U bent al weer beter, er mankeert niets meer aan uw voet. t Gezwel is eraf en nu even proberen te staan", zei ik. "O, nee, dat kaank nich", reageerde de vrouw. Ik riep haar man en samen pakten wij haar onder de arm en lieten haar even staan. "o, dat is ja n woonder, ik kan stoan". "Ja, 't wonder is zover, maar nu ook een paar passen lopen". "Bo kaant, bo kaant, ik zin ja

genezen". Opeens was die angst weg, die zes weken geduurd had. Dan zei ik haar: "Maakt u zich nu niet overal bang voor. Als u weer iets hebt kom mij even halen en ik los dat op voor zover ik dat kan. Waarna Gerard, haar man zei: "Trui, doe mos ok nich zo teüt'n as luk hes."

"Och, Gerard, doe mos dee kwoal meer ees hebn had, dan ha'k diej wal ees heurn wiln jouwersten...."

"Laten we er maar om lachen", zei ik "u bent er af en nu moet ik weer gaan, er zijn nog meer patiënten, die op mij wachten". En zo eindigde deze kwaadaardige ziekte met een onschuldige operatie zonder narcose, alleen een beetje warm sodawater en een Gilette-mesje.

Maar die zelfde avond had ik nog een bijzonder geval. Een bevalling in een woonwagen.

Toen ik thuis kwam was er telefoon geweest, of ik niet direkt even in een woonwagen wilde komen om te assisteren bij een bevalling. De vroedvrouw, die hiervoor aangenomen werd, was ook met een bevalling bezig in de stad en moest even weg. Dat had haast, en hier kon het nog wel een poos duren. Het was voor mij een grote sensatie. Ik pakte gauw de fiets en nam alles mee wat nodig was, voor zo'n geval. Mijn zuster wilde ook wel graag mee. Voor haar was dat eveneens wat bijzonders. Maar ik beloofde haar dat ze de andere dag mee mocht. Er was op dát ogenblik te veel haast bij.

De woonwagen stond een kilometer buiten het dorp aan een beek onder de dennen. Ik kwam aan bij de wagen en zette de fiets er tegen aan. Dan de drie trapjes op en toen stond ik meteen midden in de gecombineerde kamer-keuken-slaapkamer.

Heel even keek ik rond, dan maakte ik kennis met de vrouw, die alles goed vond. De vroedvrouw bleef nog even en ging toen naar haar andere patiënt. Ze was blij dat ik zolang voor haar wilde invallen.

Ik keek nog even om mij heen. Waar waren toch die andere drie kinderen, hadden ze die soms ergens bij familie ondergebracht? Maar, daar hoorde ik ineens een zacht gelach en gegiechel. In een hoog ledikant lag de kraamvrouw en eronder was een tweede ledikant, gecamoufleerd met een grote jutezak, die met platte kopspijkers dichtgeslagen was.

Ik was er goed en wel of de vrouw maakte aanstalten om haar vierde kind ter wereld te brengen. Ineens hoorde ik weer een gegiechel. Zachtjes kijkende van achter de jutezak, zei ik tegen de kinderen: "mooi even stil blijven, straks als het kindje er is, mogen jullie een fijne gevulde koek. (Die had ik al even zien staan in een grote kom). Dan mogen jullie het kindje ook even vasthouden". Nog geen tien minuten later was de baby -een flinke jongen- al geboren. En meteen met de eerste kreten van het kind vloog de jutezak opzij en riepen allen tegelijk: "Hoera, hoera het is er". Dan weer gelach. Toen zei ik hen: "Als jullie nu even stil zijn, dan roep ik en mogen jullie het kindje even vasthouden." En stil was het weer.

Nu was de moeder aan de beurt en werd verzorgd, waarna ze een lekker kopje koffie kreeg. Daarna mochten de drie kinderen uit hun bed en kreeg het kindje een beurt. Een gezicht om niet te vergeten "alle drie in t onderbukske" om de ronde tafel. Wat een feest in de wagen. Het kindje ging in de teil die ik achter de wagen had gevonden. Zoals ik had beloofd, mochten ze kijken als het kindje gewassen werd. En ze mochten het ook even vasthouden. Toen de jongste, de jongen, aan de beurt was, kleurde hij wel erg. Maar dat was gauw over toen ik zei dat hij de sterkste was van alle drie en dat hij het alleen al kon. Natuurlijk hield ik mijn arm er wel onder.

Vervolgens ging de baby in het eigen gemaakte wiegje en de drie kregen een gevulde koek, die ik hen had beloofd. Wat ging die er lekker in, wat een mooi gezicht.

Een nachtelijk feest in die woonwagen om niet te vergeten. "Papa die weet er niets van, wat zal die opkijken", zei de jongen. "Waar is papa, is die er niet?" "Nee, die is oud ijzer halen, de boer op". Op dat moment ging de wagendeur open. "Papa, papa, we hebben nog een jongen, dee hef zuster oons bracht". Dat had de man die morgen ook niet verwacht. De vrouw had hem nog geholpen met de wagen. Hij feliciteerde zijn vrouw en dronk met ons de koffie, uit de bonte ronde koppen die goed bij zo'n wagen pasten.

Daar kwam ook de vroedvrouw uit de stad terug. Ze keek er wel van op, dat het kind al zo vlug was gekomen en bedankte mij dat ik voor haar was ingevallen.

Maar zij had het nog drukker gehad, daar was een tweeling geboren, twee meisjes. Ook zij was wel moe en liet zich zacht vallen in de oude fauteuil, waar het zeegras uitpilde. Maar daar werd in die nacht niet naar gekeken. Voor ik weg ging, nog even de drie achter de jutezak stoppen en mijn werk zat er voor die avond en nacht op.

Zo ging ik ook naar mijn eigen huis, waar mijn zuster weer erg benieuwd was hoe dit gegaan was in de woonwagen.....

Die volgende dag was het Pasen en ook zij mocht mee naar de wagen, die ze van verre al zo romantisch vond. En wat zagen we daar aan de beek toen we er dichtbij kwamen. Daar stond de moeder zich onder de dennen al te wassen. Ik riep al van verre, dat ze dat die eerste dag nog niet mocht....en ze antwoordde: "Zuster, dat heb ik bij die andere drie ook altijd gedaan en daar is mij niets van aangekomen. (Een echt natuurmens).

Zo had ik negen mooie dagen, want ik hoefde alleen de baby maar te wassen. Zij redde zich wel. Mijn zus zag wel, dat één van die meisjes zich iedere keer in het haar krabde. "Och dat duurt maar een paar dagen", zei ik; "dan zie je de moeder wel weer op de trapjes en roepen: "Jannegie je mot in huus komme dr mott weer geluud worden".

Zo waren dit weer enige van mijn mooie dagen in mijn wijk. Dagen die mij altijd bij zijn gebleven.

April 1935.

(wordt vervolgd).

E.Bos-Hermelink.

uit: Weekblad voor Oldenzaal
15 september 1900

Te koop voor afbraak: EEN HUIS

van 8 gebindten met een deel van
Bentheimer steen,
een Pofstal van 4 gebindten
en een

Schuur van 4 gebindten.

Te bevragen en toebehoorende aan
J. G. REERINK op Bossink te Lat-
trop

We weten al enige tijd dat ons milieu waarin juist ook ruimte voor het menselijk leven belangrijk is, door vervuiling bedreigd wordt. Vooral in de sterk geïndustrialiseerde en dichtbevolkte delen van de aarde waarop we leven.

Maar van "zure regen" had een paar jaar geleden nog vrijwel niemand gehoord, terwijl er tegenwoordig haast geen dag voorbij gaat of je leest en hoort er over. En de gevolgen zijn ook te zien.

Onze bossen worden bedreigd, talrijke planten en diersoorten staan op het punt van verdwijnen, onze wateren verzuren en zelfs monumenten worden aangetast. Nog onlangs konden we in de kranten lezen dat vele meren in het oosten van ons land verzuurd waren, hetgeen voornamelijk een gevolg is van de intensieve veehouderij.

De term zure regen is een geheel eigen leven gaan leiden. Vaak wordt het woord gebruikt om aan te geven dat de lucht ernstig vervuild is en gevaar oplevert voor het milieu. De aanslag van de gezondheid van mens en dier, de aantasting van de natuur door zure neerslag, het zijn allemaal zaken waarmee we in aanraking komen en waarmee we geen genoegen mogen nemen.

Aantasting van de natuur wordt in steeds grotere mate toegeschreven aan de invloed van luchtverontreiniging. Ook gebouwen dreigen er onder te gaan lijden. Het is vanzelfsprekend dat, wanneer ook bouwwerken van luchtverontreiniging hinder krijgen, dit ook voor de natuur en de mens ernstige gevolgen moet hebben.

U hebt vast al wel eens eerder gelezen dat er snel, zeer snel maatregelen getroffen moeten worden om te voorkomen dat onze laatste bossen verdwijnen en dat onze wateren "levenloos" worden. Maar het lezen van een artikel over zure regen is één ding; iets doen om de luchtverontreiniging te bestrijden is een tweede.

Om te voorkomen dat mensen berusten in het droeve feit van stervende bossen en "lege" wateren en denken: "ik kan er in mijn eentje toch niks aan doen" willen we ook in ons Onderschoer eens schrijven over zure regen. We willen erop wijzen, dat bossen aangetast zijn en doodgaan en wat wij zelf kunnen doen om bij te dragen aan een oplossing.

Ook op onze scholen verdient deze problematiek aandacht. Veel docenten en leraren hebben belangstelling voor natuur- en milieu-onderwijs. Geen wonder, want leerlingen horen, lezen of zien bijna dagelijks iets over problemen, die met de natuur en het milieu te maken hebben. Het is belangrijk dat leerlingen de milieuproblemen, waarover ze horen of waarmee ze direkt te maken hebben, in een groter verband kunnen plaatsen. Dat ze zich bijvoorbeeld bij de kreet "zure regen" kunnen voorstellen waar de luchtvervuiling vandaan komt en wat er aan gedaan kan worden.

Want als we het bij kreten alleen laten is de kans groot dat kinderen al de kant van het doemdenken op gaan. Juist door ze meer inzicht te geven in de verbanden, die er zijn tussen levende wezens en de omgeving waarin zij verblijven, in oorzaken en gevolgen, kan de leerling meer grip krijgen op wat er om hem of haar heen gebeurt. Wie de jeugd informeert helpt mee aan de bescherming van wat er is.

zorgwekkend

Al jarenlang wijzen deskundigen en actiegroepen op de dreigende gevolgen van luchtverontreiniging. Eerst nu, nu door de zure regen de rampzalige gevolgen van luchtvervuiling voor iedereen zichtbaar worden in onze bossen, wordt het probleem aktueel. Bijna dagelijks lezen we er over. De zure regen is dan ook wel het ernstigste vraagstuk in de hele milieuproblematiek.

Zure regen vormt een kwaadaardige bedreiging van ons welzijn, daarover zijn we het nu onderhand met elkaar wel eens. Bossen sterven in de lucht die wij inademen. Zure regen heeft al veel planten en dieren laten verdwijnen. Een groot gedeelte van ons bos blijkt al ziek te zijn, in veel gevallen voor een leek nog onzichtbaar.

Is de huidige ellende pas de top van de ijsberg?

buffercapaciteit van bodem

Nederland ligt in een gebied met een neerslagoverschot. Dat wil zeggen dat de neerslag de verdamping overtreft. In dergelijke gebieden treedt van nature al een geleidelijke verzuring van de bodem op. Deze natuurlijke verzuring wordt nu door de zure regen versneld. De mate en snelheid van verzuring hangt af van de buffercapaciteit van de bodem. Waar deze bodem rijk is aan verbindingen zoals kalk, wordt het zuur geneutraliseerd en onschadelijk gemaakt. Ook vindt neutralisatie plaats door omwisseling van bepaalde ionen tegen het zure waterstof-ion. Daarna spoelen deze ionen uit, onder andere de reeds genoemde voedingsstoffen calcium, magnesium en kalium. Dit betekent dat het vermogen van de grond om zuur te neutraliseren op de lange duur verloren gaat. Arme zure bodems kunnen het zuur niet meer verwerken en zijn aan verdere verzuring onderhevig, met alle gevolgen vandien.

onderzoek

De verzuring van het milieu door neerslag van luchtverontreinigende stoffen is voor het eerst waargenomen in de Scandinavische meren. Dat is niet toevallig. In de eerste plaats krijgt Scandinavië veel verzurende luchtverontreiniging "aangewaaid". In de tweede plaats is de bodem, en daardoor het water, er zeer arm aan kalk, dat de belangrijkste "zuurbuffer" is. In de derde plaats zijn waterorganismen, en vooral bepaalde vissoorten, uiterst gevoelig voor veranderingen in de zuurgraad. Een lichte verzuring van het water heeft al rampzalige gevolgen. Zo komt het dat de onrustbarende sterfte onder zalm en forel in de zestiger jaren het eerste alarm-signaal vormde van het zure-regenprobleem. Hoewel door de Nederlandse overheid al sinds 1974 vastgelegd wordt waar en hoeveel schadelijke stoffen in de lucht worden gebracht is in ons land pas in 1983 een eerste onderzoek gedaan naar de toestand van het bos. In 1984 is het onderzoek herhaald, terwijl het in de bedoeling ligt dat dergelijke onderzoeken ook komende ja-

ren gedeeltelijk worden herhaald.

De eerste indrukken van 1984 bevestigen niet alleen de toestand van 1983 maar geven zelfs aan dat deze zorgwekkender is geworden.

grensoverschrijdend

Luchtverontreiniging is een internationaal probleem. Niet alleen doordat in vrijwel alle industrielanden grote hoeveelheden stoffen in gasvorm of fijne stofdeeltjes in de atmosfeer worden geblazen, maar ook doordat de verontreinigde luchtmassa's door de wind worden verplaatst. Een groot gedeelte van de in ons land verontreinigde lucht komt in het buitenland terecht, tot zelfs in Spanje en Scandinavië toe. En omgekeerd komt in ons land veel luchtverontreiniging vanuit het buitenland. Het houdt niet op bij de grens!

hoge schoorstenen

Tot het begin van de jaren zestig bleef luchtverontreiniging voornamelijk beperkt tot de grote industriegebieden en hun directe omgeving. Door de lage schoorstenen kwam de verontreiniging niet ver. De concentraties liepen daarbij soms heel hoog op. De gevolgen betroffen met name de naaste omgeving. Om hierin verandering te brengen is men hoge schoorstenen gaan bouwen, met als gevolg dat de verontreiniging over een groter gebied werd verspreid en de concentraties afnamen. Plaatselijk verbeterde de situatie dus, maar over een zeer groot gebied werd de bekende inwerking op de planten een voortdurend proces, dat eerst op de langere termijn tot zichtbare gevolgen leidt. Dat moment is nu aangebroken.

welke stoffen spelen een rol

De belangrijkste verontreinigende stoffen zijn: kool-dyoxycyde, zwaveldioxyde, stikstofoxyden, ammoniak, waterstoffluoride en koolwaterstoffen. Verder worden allerlei zware metalen zoals ijzer, aluminium, lood, zink en koper uitgestoten, evenals vele andere chemische verbindingen, stof- en roetdeeltjes. De totale zure neerslag (dus in natte en in droge vorm) in ons land is

voor vijftig procent afkomstig van zwaveldioxyde, voor dertig procent van ammoniak en voor twintig procent van stikstofoxyden.

Kooldioxyde, zwaveldioxyde en stikstofoxyden komen vrij bij de verbranding van (fossiele) brandstoffen als olie, kolen, benzine en gas. Ze worden in de lucht voor een deel omgezet in respectievelijk koolzuur, zwavelzuur en salpeterzuur. Het zijn deze stoffen die tot de zure regen leiden. Ammoniak is voornamelijk afkomstig van dierlijke mest en ontstaat in gebieden met veel intensieve veehouderij. Alleen al in ons land wordt jaarlijks 90 miljoen ton mest geproduceerd. Deze hoeveelheid neemt nog voortdurend toe.

Ammoniak wordt in de lucht omgezet in ammonium en verlaagt daardoor de zuurgraad van de regen. In de bodem wordt ammonium echter grotendeels omgezet in salpeterzuur en heeft daar dan een verzurende werking. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat ammonium en nitraat voor de planten belangrijke voedingsstoffen zijn, die de plantengroei kunnen bevorderen.

Een laatste groep belangrijke luchtverontreinigende stoffen omvat de fotochemische afvalstoffen, waaronder ozon. Dit zijn stoffen die onder invloed van zonlicht uit stikstofoxyden en koolwaterstoffen ontstaan. Ozon, maar ook zwaveldioxyde, is al bij lage concentraties zeer giftig voor planten.

Dr. Paul Crutzen, directeur van het Max Planck-instituut voor luchtchemie in Mainz, gaat in zijn beweringen zelfs zo ver, dat het juist deze foto-chemische reacties zijn, waardoor onze bossen zouden afsterven.

zuurgraad

Ook in een ongerepte natuur onder een schone lucht komt verzuring van de bodem voor. Zo is de regen van nature al een beetje zuur, doordat koolzuurgas uit de lucht wordt opgelost. Het effect van deze natuurlijke neerslag is echter altijd opgevangen door de zogenaamde bufferwerking van bepaalde stoffen in de grond. Dit natuurlijke evenwicht zorgde voor een constant zuurgehalte in de bodem en in meren en rivieren.

Momenteel is de regen in Nederland al gemiddeld twintig keer zo zuur als natuurlijke regen. Soms vallen er buien

die wel vijftig tot tachtig keer zoveel zuur bevatten. Als totaal effect van luchtverontreiniging is bij het onderzoek in 1983 voor Nederland een drie à vier keer te hoge neerslag (nat en droog) van verzurende stoffen geschat. Het is logisch dat de natuurlijke zuurbuffers in de bodem deze drie à vier keer te sterke aanval niet altijd aankunnen.

weinig merken

Hoe komt het nu dat wij van die zoveel zuurdere regen zelf zo weinig merken? Het antwoord is eenvoudig: onze smaak- en reukorganen zijn er veel te ongevoelig voor. Alleen grove verschillen in zuurgraad kunnen we duidelijk proeven en ruiken. Citroensap vinden we duidelijk zuurder dan appelsap. Moe hoe groot is dat verschil dan wel precies, zult u zich afvragen. Er is een manier bedacht om de zuurgraad in een getal te kunnen weergeven. Dit is het pH-getal. Een neutrale vloeistof (zuiver water) heeft een pH van 7. Is de pH lager dan 7, dan is de vloeistof zuur. Hoe lager dit getal is, hoe zuurder de vloeistof. De pH is een logaritmische waarde, dat wil zeggen als de hoeveelheid zuur tien keer zo groot wordt, wordt het pH-getal één lager. Is een stof honderd keer zo zuur, dan daalt de pH met twee eenheden. Ter vergelijking: pH7: zuiver water; pH6: natuurlijke regen; pH5: licht zure regen; pH4: sterk zure regen, tomatensap; pH3: azijn; pH2: citroensap; pH1: accuzuur.

water en vissen

Als het zuurbuffer-vermogen van een ven of een plas te laag is om de neerslag van verzurende stoffen te neutraliseren, treedt verzuring op. Als gevolg van de verzuring sterft een groot aantal van de natuurlijke bewoners uit: vissen, slakken, kreeftachtigen, wormachtigen, de meeste soorten algen en watervlooien. Ook waterplanten worden aangetast. Uiteindelijk krijgt er de hele flora en fauna onder te lijden. De hele "huishouding" in zulke wateren wordt verstoord, wat we ook kunnen zien aan de onnatuurlijke helderheid. Wat zo mooi "schoon" lijkt is, biologisch gezien, pure armoede! Uiteindelijk verandert die eens zo rijk bewoonde plas in een plaats waar slechts een klein aantal zuurbestendige algen en

insecten kunnen leven. Een vrijwel levenloos stukje natuur met een groeiende laag organisch afval op de bodem, waarover uitsluitend matten van draadwieren woekeren. Behalve door de direkte verzuring van oppervlaktewater, kan zure neerslag ook indirect schade berokkenen. Als gevolg van de bodemverzuring kunnen giftige metalen vrijkomen, ozal aluminium, die uiteindelijk in het water belanden. Opgelost in water tasten deze metalen de kieuwen aan van vissen, waardoor ze minder goed zuurstof en zouten uit het water kunnen opnemen, als gevolg waarvan ze sneller sterven.

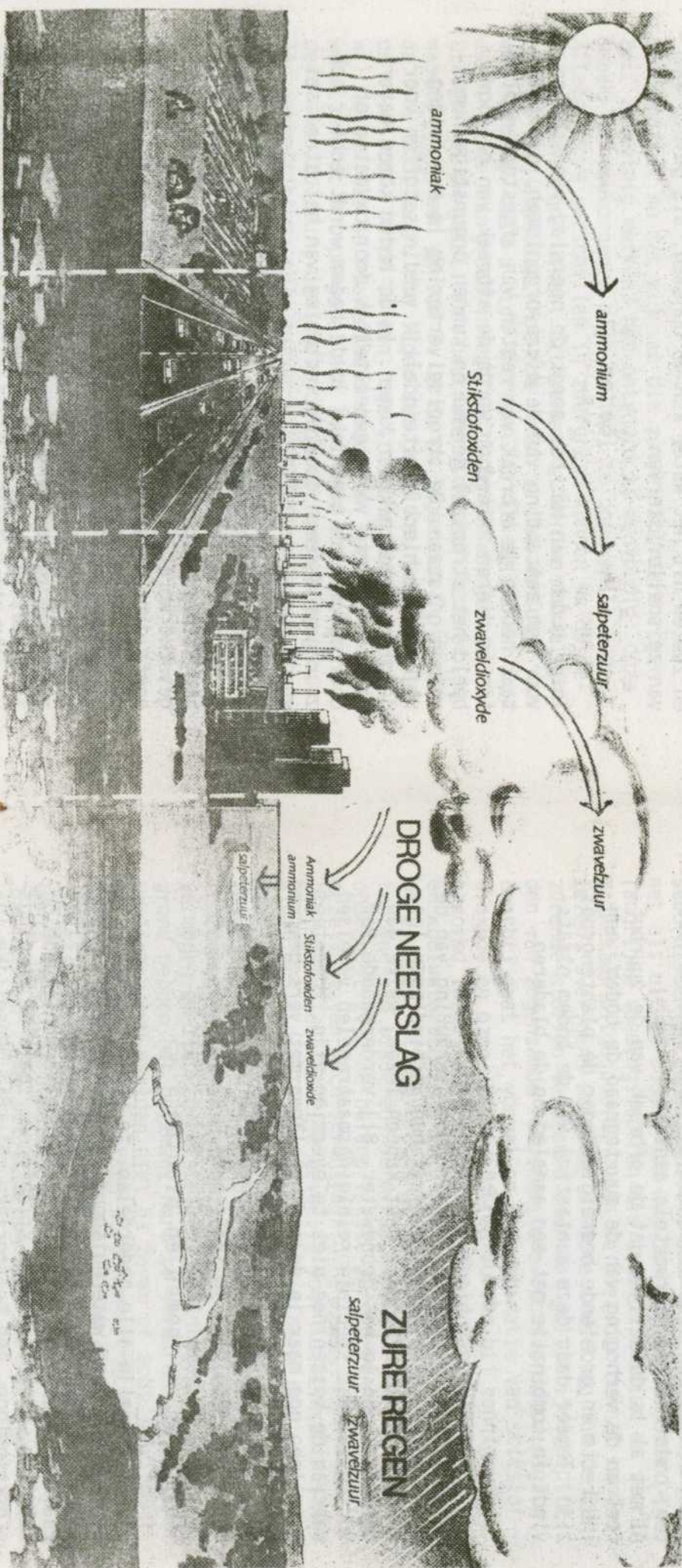
bodem

In de bodem van het bos zorgt de neerslag van stoffen voor een aantasting van de micro-organismen, die tot taak hebben de afbraak van resten van afgestorven planten en dieren. Hierdoor wordt de afbraak van bijvoorbeeld het strooisel geremd en kunnen ongunstige humusvormen ontstaan. De strooiselvertering is erg belangrijk, omdat hierbij uiteindelijk voedingsstoffen voor de planten beschikbaar komen. In de bodem komen waterstof-ionen vrij voor, gedeeltelijk door oxydatie of door opname van ammoniak. In de bodem wordt echter ook zuur geproduceerd door de vertering van het strooisel en de wortelademhaling.

Door de neerslag worden thans echter grote hoeveelheden waterstof-ionen toegevoegd.

De verzuring van de bodem hangt dus duidelijk af van de hoeveelheid zure stoffen, die erin terecht komt of er gevormd wordt (de zgn. zuurbelasting). Aan de ene kant heeft dit te maken met de hoeveelheid bufferstoffen in de grond. De belangrijkste zuurbuffer is kalk, zoals we al schreven en vervolgens mineralen, humus, aluminium- en ijzeroxyden. Is de zuurbelasting nu te groot voor de aanwezige zuurbuffers, dan wordt de bodem zuurder. Dit is vooral in kalkarme bodems van natuurgebieden het geval. De zuurbelasting in agrarische gebieden wordt over het algemeen voldoende opgevangen door de toevoeging van kalk in de land- en tuinbouw.

Maar ook als de bodem niet direct verzuurt, heeft de onnatuurlijke hoge zuurbelasting een funeste uitwerking in de grond. Want de zuurbuffers worden er als het ware door opgegeten. Terwijl deze stoffen het zwavelzuur en

salpeterzuur neutraliseren, worden ze afgebroken. Daarbij komen de aan deze buffers gebonden metalen vrij en lossen op. Zo kunnen de voor bomen en planten noodzakelijke voedingsstoffen als kalium, calcium en magnesium uitspoelen naar het grondwater, waardoor deze stoffen onbereikbaar worden voor de wortels.

Giftige metalen als aluminium, cadmium, lood, koper en zink, die normaal gebonden zijn aan andere stoffen, worden door verzuring van grondwater opgelost. Vooral aluminium is dan uiterst schadelijk voor bomen en planten, omdat het de haarwortels aantast.

Al met al is duidelijk, dat de afbraak van de zuurbuffers en de verhoging van de zuurtegraad de bodem, een indirecte en groeiende bedreiging voor de plantengroei zijn. Temeer daar deze aantasting via de bodem plaatsvindt in combinatie met een aanslag op de bladeren.

drinkwater

Ook ons drinkwater loopt gevaar. Door verzuring van de bodem worden giftige metalen uit hun verbindingen losgemaakt, zoals u zojuist hebt kunnen lezen, welke dan terecht komen in het grondwater. Bij verdergaande verzuring zal dat speciale reinigingsmaatregelen vereisen, waarvan de kosten nog niet te overzien zijn. Momenteel is alleen nog maar in de ondiepe lagen met vers gevormd grondwater de aanwezigheid van zwavelzuur, salpeterzuur en een verhoogd aluminiumgehalte geconstateerd. Het is dus nog niet te laat!

bomen en planten

In een bos zijn alle onderdelen, te weten planten, dieren, bodem en waterhuishouding nauw met elkaar verbonden. Tijdens de ontwikkeling van het bos is er langzaam een evenwicht ontstaan tussen de verschillende onderdelen. Hierbij spelen kringlopen, zoals de voedingsstofkringloop, een belangrijke rol. Bij menselijke ingrepen, zoals kaalslag, intensieve recreatie, door luchtverontreiniging of door natuurrampen, zoals droogte en storm, worden de verschillende onderdelen van ons bos op de een of andere wijze beïnvloed. De uiteindelijke effecten zijn vaak moeilijk van te voren aan te geven. In bossen speelt de neerslag van luchtverontrei-

nigende stoffen een vernietigende rol. De totale hoeveelheid van deze stoffen is door de filterwerking van bomen, in bossen veel groter dan in het vrije veld. Bladeren en takken filteren stoffen uit de lucht en vormen immers een groot opvang-oppervlak voor mist en dauw.

Neergeslagen stoffen en gasvormige verbindingen beschadigen vooral de huidmondjes. Deze blijven langer open staan, met uitdroging als gevolg. Ook wordt de stofwisseling in de cellen verstoord. Dit leidt weer tot groeistoornissen en aanwasverlies. Door zure neerslag worden, net als uit de bodem, ook uit de bast en bladeren belangrijke voedingsstoffen als calcium, kalium en vooral magnesium uitgespoeld, zoals we hiervoor ook al konden lezen. Overigens wordt de directe inwerking van de verzurende stoffen versterkt door het gelijktijdig optreden van zogenaamde fotochemische luchtverontreiniging. Daarbij gaat het vooral om de combinatie van stikstofdioxyde en ozon. Beide stoffen worden bij zonnig weer gevormd in de lucht bij aanwezigheid van stikstofoxyden en koolwaterstoffen. En uitgerekend deze combinatie wordt door het wegverkeer in de lucht gebracht. Aantasting van bladeren, verminderde groei en verminderde opbrengst zijn de belangrijkste vormen van schade door deze vorm van luchtverontreiniging.

Vooral naaldbomen zijn gevoelig voor luchtverontreiniging, omdat dezelfde naalden er het hele jaar, jaar in jaar uit, aan blootgesteld zijn.

Gevoelige soorten zijn grove den en douglas.

Loofbomen hebben in dit opzicht wel een veel sterker vermogen om zich te herstellen. Naaldbomen op kalkarme grond hebben het helemaal hard te verduren. Zulke bomen verliezen hun naalden niet na zeven of acht jaar, maar al na drie jaar. De takken worden naar de stam toe steeds kaler, de kronen worden ijl en doorzichtig, de top sterft af. Als dit zichtbaar is, gaat de boom binnen een à twee jaar dood.

In ons land is de situatie nog niet zo erg als in Midden Europa, waar hele bosgebieden afsterven. Toch is er alle reden voor bezorgdheid. Uiteindelijk is het bij verdergaande luchtverontreiniging slechts een kwestie van tijd voor ook hier ernstige schade optreedt.

Luchtverontreiniging leidt in eerste instantie tot een verzwakking van de bodem. Pas later worden de verschijnselen van aantasting zichtbaar. Ze maakt de bomen ook

1913

1984

gevoeliger voor droogte en vorst. Tenslotte worden verzwakte bomen gemakkelijk aangetast door parasieten zoals de letterzetter en de honingzwam.

In een bos komen -naar het schijnt- gezonde en aangestaste bomen naast elkaar voor. Dit heeft te maken met verschillende weerstanden van de individuele bomen. Ook de positie van de boom speelt een rol. Bomen, die bijvoorbeeld op de wind staan, worden meestal eerder aangetast. De beschadiging aan de windzijde kan dan ook groter zijn.

gebouwen en materialen

Bijna 24 eeuwen lang heeft de Acropolis van Athene met zijn prachtige beelden de tand des tijds doorstaan. In de laatste tientallen jaren is deze onbetaalbare culturele erfenis van de oude Grieken zienderogen afgetakeld door luchtverontreiniging. In heel Europa zijn vele voorbeelden te vinden van belangrijke historische gebouwen en beeldhouwwerken, die al zwaar aangetast zijn of zelfs al zijn verminkt. Alle natuursteen soorten, maar vooral kalksteen, kalk of magnesiumhoudende zandsteen en marmer, worden door zure neerslag aangetast. Aan het oppervlak worden gipskorsten gevormd, die afbrokkelen of (weer door zure regen) versneld worden afgespoeld. Zo vervallen de mooiste beelden, ornamenten en bogen tot vormloze stukken steen. Mede als gevolg hiervan staan regelmatig monumentale bouwwerken in de steigers.

Daarbij komt dan ook nog de versnelde roestvorming van metalen. In natuurstenen constructies worden vaak metalen verankeringen gebruikt. Gebrandschilderde ramen verliezen kleur en waarde. Carillons zijn eveneens heel kwetsbaar voor zure neerslag. De schade door verzuring dringt zelfs door tot onze archieven, waar waardevolle en unieke documenten het slachtoffer dreigen te worden.

verschijnselen

Een aantal van de hierna volgende verschijnselen of symptomen kan soms ook optreden als gevolg van andere factoren zoals ziekten en plagen. Het is daarom van belang dat steeds meer van dezelfde symptomen aanwezig zijn om te kunnen constateren of we met zure regen te

doen hebben. Deze verschijnselen zijn, op kleine verschillen na, in wezen bij alle boomsoorten hetzelfde. De naalden/bladeren verouderen sneller dan normaal. Ze verkleuren van glanzend groen, geelgroen en uiteindelijk geel-bruin tot bruin. De bomen verliezen voortijdig hun bladeren en naalden. Bij naaldbomen vallen vooral de oudere naalden, die al enkele jaren van luchtverontreiniging last hebben gehad, af terwijl de kroon van binnen-uit doorzichtig wordt. Bij loofbomen zijn vooral de buitenste bladeren aan de luchtverontreiniging blootgesteld; bladverliezen beginnen hier aan de buitenkant van de kroon. Een belangrijk verschijnsel is verder dat de bladeren later dan normaal in het voorjaar uitlopen en eerder in het najaar afvallen. De jonge scheuten en bijaderen/naalden zijn kleiner dan bij gezonde bomen en zijn vaak misvormd. De twijgen zijn krom, evenals de naalden die soms ook nog gedraaid zijn. Bij douglas en fijnspar hangen de twijgen van tweede orde slap naar beneden en breken gemakkelijk af. Soms ook kan men op de grond jonge scheuten of groene bladeren/naalden vinden, die door de bomen zijn afgestoten. Voorts tonen vooral boomsoorten met een relatief dunne bast, zoals fijnspar, beuk en Amerikaanse eik bastbeschadigingen. Plaatselijk sterft de bast af onder invloed van extreem zure waterafloop. Dit gebeurt onder andere aan de onderzijde van takken en aan de stam onder de plek waar dikke takken zitten. Het is ook zichtbaar op andere plaatsen lager aan de stam, waar het water afloopt. Hierdoor kunnen ook scheuren in de bast van de stam ontstaan. Naaldbomen reageren hierop met harsuitscheiding. Bij beuk en Amerikaanse eik treedt soms slijmvloei op. Met name hier moet men echter oppassen voor verwarring met andere bastbeschadigingen, zoals zonnebrand en vorstschade. Tenslotte treedt bij alle bomen beschadiging van het wortelstelsel op. Een groot deel van de haarwortels wordt aangetast en sterft af.

maatregelen

Luchtverontreiniging mag slechts in zulk een hoeveelheid voorkomen dat ze voor mens, plant en dier geen ernstige gevolgen heeft, zowel op korte als ook op lange termijn. Aan dit uitgangspunt wordt helaas onvoldoende

de hand gehouden. Hoewel er over het preciese van de luchtverontreiniging nog onduidelijkheden bestaan is er toch reeds voldoende bekend om verantwoorde beslissingen op te kunnen baseren. Laboratoriumproeven hebben de effecten van de diverse luchtverontreinigingsstoffen zonder meer aangetoond. Gezien de enorme risico's, die bij het voortduren van deze verontreiniging ontstaan, is het treffen van maatregelen op korte termijn noodzakelijk. Technieken om de lucht te zuiveren zijn er. Rookgassen, uitlaatgassen en dergelijke kunnen worden gereinigd zonder dat de produktiekosten en transportkosten aanzienlijk hoeven te stijgen. Deze investeringen leveren iets onbetaalbaars op: het voortbestaan van de natuur en van onze leefomgeving!

Maatregelen, die genomen kunnen worden, zijn:

- * afstemmen van de normen op de kwetsbaarheid van de mens en natuur.
- * installeren van reinigungsapparatuur voor rookgas bij elektriciteitscentrales en andere industrieën.
- * het beperken van de ammoniak-uitstoot door de intensieve veehouderij.
- * aanbrengen van katalysatoren in uitlaten van auto's om de uitstoot van schadelijke stoffen te beperken.
- * beschikbaar stellen van loodvrije benzine.

Bij al deze maatregelen moet worden bedacht, dat het eigenlijk alleen maar symptoombestrijding is. We zullen in de toekomst -ieder voor zich en ook als gemeenschap-zuiniger moeten omgaan met de aarde en haar schatten. Dat vraagt zorgvuldig en bedachtzaam handelen. Zo zullen we zuinig moeten zijn met energie, geen materiaal moeten verspillen en zullen we zoveel mogelijk goederen moeten hergebruiken en milieuvriendelijke werkwijzen moeten toepassen bij de vervaardiging van produkten.

hoogste tijd

We zijn laat, maar nog niet te laat. Als we nu erkennen dat de massale gevolgen van zure regen onze eigen schuld zijn en als we beseffen dat het de allerhoogste tijd is om er ook onze eigen zorg van te maken, dan valt er nog veel te redden. Morgen moet ons milieu minder zuur zijn. Dus moeten we vandaag maatregelen nemen. Voor niemand zullen die maatregelen onopgemerkt blijven. Offers zijn

onvermijdelijk. Maar wie problemen onder ogen durft te zien, zal het aanpakken van de oorzaken graag als offer aanvaarden. Opdat ieder zal beseffen: zure regen, onze eigen schuld, onze zorg. Onze zorg is het, te blijven ijveren voor een leefbare omgeving, een omgeving, waarin het voor iedereen goed vertoeven is.

H.Boink.

VERKLARENDE WOORDENLIJST

AMMONIAK: Een gas dat vrijkomt bij de ontleding van dierlijke mest. Ammoniak zelf is niet zuur, maar het neutraliseert zuur. Nadat het echter vanuit de lucht is afgezet op de bodem, wordt het daar door bacteriën omgezet in salpeterzuur. Uiteindelijk werkt het verzurend.

FOTOCHEMISCHE LUCHTVERONTREINIGING: Luchtverontreiniging die ontstaat door chemische reacties onder invloed van zonlicht, waardoor bepaalde stoffen in de lucht (vooral stikstofdioxide en koolwaterstoffen) worden omgezet in andere, veelal schadelijke verbindingen.

IONEN: Dit zijn positief of negatief geladen gasdeeltjes.

KOOLWATERSTOFFEN: Chemische verbindingen van koolstof en waterstof. Voornamelijk uitgeworpen door verkeer en industrie. Samen met stikstofdioxide leiden koolwaterstoffen tot fotochemische reacties in de lucht, waarbij schadelijke stoffen als ozon ontstaan.

OZON: Ozon is een schadelijk gas met sterk oxyderende eigenschappen. Bij mens en dier kan ozon het longweefsel aantasten en bij bomen en planten veroorzaakt het bladbeschadiging en groeiredukatie. De optredende schade aan bossen wordt vermoedelijk voor een deel veroorzaakt door ozon.

SALPETERZUUR: Een zuur dat door chemische reacties ontstaat uit stikstofdioxide, water en zuurstof. Kan ook in de bodem worden gevormd door bacteriën, zoals we onder "ammoniak" hebben kunnen lezen.

STIKSTOFDIOXYDEN: Verzamelnaam voor stikstofmonoxyde en stikstofdioxyde, chemische verbindingen van stikstof en zuurstof. Deze gasen ontstaan bij verbranding van fossiele brandstoffen en komen dan voornamelijk vrij in de vorm van stikstofmonoxyde, dat in de lucht wordt omgezet in stikstofdioxyde. Dit laatste heeft ook de meest schadelijke effecten. Bij de mens wordt het ademhalingsstelsel aangetast en bij planten veroorzaakt het groeiremmingen en wijzigingen in de soortensamenstelling.

ZWAVELDIOXYDE: Chemische verbinding van één atoom zwavel en twee atomen zuurstof. Dit gas komt vrij bij het verbranden van fossiele brandstoffen, zoals olie en kolen. Zwaveldioxyde is schadelijk voor mensen, dieren en planten. Het tast bij mensen en dieren ademhalingsorganen aan. Bij planten belemmert het de groei.

ZWAVELZUUR: Een zuur dat door chemische reacties ontstaat uit zwaveldioxyde, water en zuurstof of ozon.

HUISLOOK

Het plantje huislook heeft de laatste jaren een geweldige opmars gemaakt als gevolg van het in de mode komen van rotstuinen en vijvers met rotspartijen.

Maar nog geen honderd jaar geleden was dit plantje, mede door het in die tijd heersende bijgeloof, een zeer algemene plant. Het huislook groeide overal op de daken en men geloofde dat het bescherming gaf tegen de bliksem. Ook werd het algemeen als geneesmiddel beschouwd.

Het is ook interessant om na te gaan hoe de Latijnse naam is ontstaan. Deze wetenschappelijke naam vertelt altijd iets over de vorm, het milieu of de eigenschappen van de plant. Zo is *Sempervivum tectorum*, waarmee huislook wordt aangeduid, samengesteld uit: *semper*= altijd, en "*vivum*" van het latijnse werkwoord "*vivo*"= leven; dus langlevend of altijdlevend.

Dit wijst op de eigenschap van de soorten van dit geslacht om bij uitzonderlijke omstandigheden, zoals grote droogte of extreme kou, goed te kunnen overleven. De dikke, altijd groene bladeren bevatten een planteslijm dat de waterverdamping remt.

De soortnaam "*tectorum*" is afgeleid van het latijnse *tectum*= dak, dus op daken groeiend. Dit is niet haar natuurlijke groeiplaats, maar ze is daar door de mens geplant. Van oorsprong is zij een plant uit de bergen.

Het groeien op daken en de enigszins lookachtige smaak heeft de plant reeds eeuwen geleden de naam huislook bezorgd.

Er zijn uiteraard vele dialectische vormen en varianten ontstaan, zoals Dakloof, Daklook, Gewoon huislook, Hoeslof, Huiskruid en Huuslook.

Waarschijnlijk komt het huislook hier niet meer in het wild voor. Doordat vele oude behuizingen en schuren zijn opgeruimd, komt zij steeds minder op daken voor. De oeroude gewoonte, om deze plant op daken te planten werd reeds 320 jr. v.Chr. beschreven door Theophrastus in een werk over planten.

Hij noemde het huislook in die tijd "aeizoon"(altijd levend). Theoprastus beschreef haar als altijd sappig en groen met lange, gladde bladeren, groeiend op de grond, maar ook op tegels en dakpannen waar weinig aarde aanwezig is.

Dat het een algemeen aanvaard gebruik moet zijn geweest, het huis tegen blikseminslag te beschermen door Huislook op het dak te laten groeien, kunnen we opmaken uit de verordening van Lodewijk de Vrome uit 795 na Chr., bekend als de Capitulare de Villis. Deze verordening bevat voorschriften voor een goed beheer van zijn landgoederen. In het zeventigste hoofdstuk wordt over planten gesproken, die in hoven en tuinen moeten worden aangeplant. De genoemde planten moesten niet alleen dienen tot voedsel maar ook als geneeskruid. Aan het slot van deze opsomming van planten komt dan de mededeling: "et ille hortulanus habeat super domum suam Jovis barbam. Dit wil zeggen dat de tuinman Jupiter's baard op het dak van zijn huis moet planten.

Een heel wat meer realistisch geluid laat Alb. Magnus (ca. 1250) horen, als hij schrijft dat Jupitersbart alleen door de lieden, die zich met tovenarij (incantationi) afgeven, gebruikt wordt. Hij staat er dus zeer sceptisch tegenover, en dat nog wel in een tijd dat tovenarij, heksen en duivel nog een grote rol speelden.

Bij Conrad von Megenberg (1309-1374) vindt men hauswurz onder Barba Jovis: "daz ez den Donr und daz Himmelplatzen verjag, und dar umb pflanzet man ez auf den Häusern."

Dat voor de bevolking blikseminslag een grote ramp betekent is begrijpelijk. Daarom werd op zo goed als elk huis de plant aangebracht. Men kweekte haar ook in potjes en in tuinen om haar altijd, met name in tijd van nood, bij de hand te hebben. Een oud gebruik was om bij naderend onweer behalve een takje van het Palmboompje (*Buxus sempervirens*) ook een Huislook op het haardvuur te leggen, om zodoende dit natuurgebeuren af te wenden. Maar dan moest de plant wel op Sint Jan (24 juni) geplukt zijn.

In Friesland, Twente en Salland spreekt men van Donderblad. Dat deze benaming reeds zeer oud moet zijn, blijkt uit de middeleeuwse naam Donderblatt.

In een werk van Jan Yperman (veertiende eeuw) lezen we:

"Daerna Legter op Sap van donderbaert". Dit zijn dus oude Nederlandse benamingen, die wel uit de heidense tijd kunnen zijn.

Het toevoegsel baard wil men verklaren omdat de rood-achtige bloemen zouden herinneren aan de baard van oude goden: Jupiter, Donar en Wodan.

Ook aan deze laatste werd gedacht, want Wodansbaard kwam eertijds ook voor. Dr. van Andel deelt mee dat in het begin van deze eeuw in ons land de Donderbaard nog gebruikt werd om spruw te genezen. Het sap van het blad, met suiker vermengd, werd aan kinderen die hieraan leden te slikken of te gorgelen gegeven. Ook bij kinkhoest werd dit drankje gegeven.

Vooraf was het kruid om het verkoelend werken bij brandwonden want bij Hondius (1621) lezen we:

"En als buyten onze boden
In de keuken onbedacht
Van het water zijn versoden (verbranden)
Wert haer Donderbaert gebracht
Die gereet staet bij der bant
Op een ouwen aerden want".

Zelfs nu nog groeit het huislook bij sommige mensen op het dak, zo ontdekte ik dit kruid op een bejaardenwoning aan de Veldkampsweg, die bewoont wordt door Mevr.

Schiphorst-Lohuis. Zij vertelde me dat ze het huislook had meegenomen toen ze verhuisde, omdat haar voorouders het kruid ook op het huis hadden en zij houdt hiermee deze traditie in ere. Ze vertelde me ook dat vroeger, toen ze nog heel jong was, dit kruid in bed werd gelegd bij een kind dat de "stuipen" had.

Verder werd het sap als schoonheidsmiddel toegepast, om er een mooie en gladde huid van te krijgen en om zomersproeten te verdrijven. Aan de plant werden ook magische krachten toegeschreven, want hing men haar in de schoorsteen, dan belette zij dat heksen het huis zouden binnendringen. Men mocht de plant niet van het dak verwijderen, want dan ging het geluk verloren.

Kwamen er aan de bloemstengel in plaats van rode, witte bloemen (heel zelden voorkomend), dan kon men er op rekenen dat er zich een sterfgeval zou voordoen.

Ook vertelde men dat wie netels en huislook in de hand houdt vrij is van schrik en ook spoken kan weerstaan.

Een verhaaltje dat we bij Albertus Magnus vinden opgetekend: Neem rood arsenicum en aluin, meng dit tesamen met Sempervivum en de gal van een stier, en besmeer daarmee de handen, dan kan men zonder vrees gloeiend ijzer in zijn handen nemen en deze zullen niet verbranden.

Het kruid was ook een bestanddeel van de negenkruidige heksenzalf.

Guido Gezelle dichtte:

Donderbare die daar stille
't schamel boerenvolk te willen
't lijvig dakstroo ingeklast
waakzaam zit en wortelvast.

Angst en vreesloos wonen ze, onder
uw bewaken, voor den donder;
viel hij 't vunzig dakstro in
schaloos bleef al 't huisgezin.

Mochten er naar aanleiding van dit verhaal aanvullingen naar voren komen, dan zal ik die ongetwijfeld graag vernemen.

Tenslotte is dit het doel van onze Stichting Heemkunde. Vooral voor jongeren is het belangrijk om te lezen hoe hun voorouders hebben geleefd en dat bijgeloof een heel belangrijke rol speelde in hun leven.

Voor ouderen onder de lezers worden herinneringen van vroeger opgeroepen. Velen zullen zich nog herinneren dat het hoesloek op het dak groeide van hun ouderlijke woning. Het is daarom bijzonder spijtig dat de t.v. een zo belangrijke en indringende rol is gaan spelen, als gevolg waarvan veel verhalen, die van mond tot mond gingen, en soms ook schriftelijk, niet meer aan bod komen. Dit geeft te denken en ik kan ieder die nog een mooi verhaal weet, wat de moeite waard is om opgeschreven te worden, aansporen om het verhaal vast te leggen, zodat ook het nageslacht er nog wat aan heeft.

J. Bruns.

Een goede dokter, zegt men, heeft een brede belangstelling voor zijn patiënten en kijkt bij voorkeur verder dan het medicinale oog reikt.

Welnu, Frits Dierick is blijkbaar zo'n huisarts. Ruimhartig zette hij ambtsgeheim en heelkundige zwijgzaamheid terzijde en gunde ons een blik in een aantal observaties uit zijn dagelijkse praktijk. Het zijn taalkundige observaties, die hij in ongeveer twee maanden optekende uit de mond van mensen die zijn spreekkamer betraden. Dat veel van de genoteerde uitdrukkingen betrekking hebben op lichaam en gezondheid, is begrijpelijk.

Lezers die zelf Twents spreken, zullen de meeste termen wel herkennen, al zal menigeen nog wel iets ontdekken dat hem niet bekend was. De aardigheid van deze collectie zit vooral daarin, dat we een aantal rake en karakteristieke uitdrukkingen nu eens op een rijtje zien staan, waardoor ze een verrassend beeld geven van de uitdrukkingskracht van dat "ouderwetse" Twents.

Nederlandse woorden, die bij een Twentenaar een andere betekenis hebben.

"Hij" in plaats van "zij"; bijv.: hee pleern daal = zij viel;

lullen = kwijlen : oons wicht lult zo, ik denk dat hee nen taand krig;

n wicht of wichke = meisje;

oons moor = moeder;

slim = erg; bijv.: slim kraank, slim hoosten;

zwak = lenig; zodat: slim zwak = erg lenig;

lui = moe in de betekenis voor slaperig, zodat je kunt zeggen: Ik bin wa meu, mear nich lui = ik ben weliswaar moe, doch niet slaperig;

roos in de mond = ontstoken tandvlees;

vinnen, vinnekes = jeugdpuistjes, pukkeltjes;

blond = gevlekt; bijv.: blond en blauw;

extra = expres = hij deed het extra;
benauwd = bang, angstig : hij is doodsbenauwd dat hem
wat zal overkomen;
kuieren = babbelen, kletsen;
spugen of speien = braken;
lichten = bretels;
zet, in : nen slimmen zet = een erge aanval;
lak eten = flauw, zoutloos eten;
nog good gezoond wënn = goede eetlust hebben;
n los been hebben = een open been.

Twentse woorden, "medisch".

fliemn (ook giemn) en schroddeln: piepend, respectievelijk reutelend ademen;
termienen, of termienen zetten: stuipen;
de blekk'n : (de) mazelen;
hondering : ringworm;
ne glip in de vinger: een sneetje;
de leppelblaarn, ook wel leppelpann'n: de schouderbladen;
miegn: plassen, urineren;
vergang in de dearm: darm werking.

Uitdrukkingen waar een niet-Twentenaar het moeilijk mee heeft.

Ik kan vandaag niet wachten: ik heb geen tijd;
mag wel, doe maar: ja graag, bijv. in: wil je een kop koffie? Ja, doe maar;
t is nich slechter: het gaat wel beter;
t is nich better: het gaat slechter;
iemand iets op schuld geven: iemand ergens de schuld van geven;
de achterboks antrekkn: terugkrabbelen;
iemand n schoer deur de been'n geewn: een standje geven;
hellig: nijdig, kwaad zijn;
zich sloerig veuln in de but: je ziek voelen;
ie mot oe waarn: oppassen, uitkijken;
ik mag nich klaagn: ik ben tevreden;
van t winter : afgelopen, vorige, winter.

Siet en paar Jaohren hāv den "Heemkunde Denekamp" un den Heimatverein ut "Guots Meideln" (dat is den plattdütschken Namen van Metelen) fröndschaftlicke Verbindungen, well auk ut de Geschichte van usse beiden Stādte hervörgoahen sind.

Dorüm hāv mi den Heemkunde Denekamp beeten, dat ik ās etwas upschriewen sall ut dat Liāben un de Aktivitäten van den Heimatverein ut Meideln.

Usse ganze Stolt is usse Müellenmuseum. An 12 Mai 1984 konnen wie dat Museum eröffnen. Et is 'ne oalle Watermüell de met 'ne Turbine andriven wuor. De Müell har boll twintig Joahr nich laupen un was ant verfallen. Dohr hābt de Heimatfrönde ut Meideln un vuolle hundert unentgeldliche Stunden dat Wiāks uprepareert un de Müell wier ant laupen makt. Dann hāv man dorbie noch allerhand Wiārks ut de Landwirtschaft bineen druogen un in de Müell utstellt. Van Ploog bes tohn Düöschker kann man alles seihn. Ober auk dat oalle Handwerk is to bekieken. Holschkemaakers, Zigarrenmakers, wiāben, spinnen, alles is to seihn, un utstellt.

Dat wichtigts ober is, dat die Müelle lōp, met Waaterkraft, genau ās fröher. De Heimatfrönde hābt ober vuoll Arbeit dormet hat. Et is ober auk noch vuoll Arbeit neidig. De Stadt Metelen hāb dat ganze Müellengelände koft. Dorto gehört ober auk noch 'ne Sagerie. Wie willt versöōken auk düsse Sagerie wier met Waaterkraft ant laupen to kriegen, dat wie usse Kinner un Nachfolgers wiesen künnt wu et fröher alles wierst is.

Eigentümer is nu de Gemeinde Metelen, un den Heimatverein is den Verwoalter. Da dütt ganze Wiāks ja auk Vermögen is, watt den Heimatverein gehört, hāb wie us int leste Joahr bie 't Amtgericht in Steinfurt ās "EINGETRAGENER VEREIN" indruogen loaten. Dat is för us wichtig, dat wie nich met usse Privatvermögen haften künnt.

Wichtig is oaber auk usse Vereinsliāben. Doahr giv dat

in ussen Heimatverein " 'ne Altengruppe". Dat sind de Oolleren ut den Verein. De trefft sik alle paar Wiäk un goacht spazeeren un vertellt sik wat ut oalle un niee Tieden.

Jedes Joahr giv den Heimatverein eenen Heimatkalenner herrut. Beller ut vergangene Tieden werd wiest. Et is immer een Thema wat behandelt wätt. Et sind in de lesten Jaahren immer üöver dusend Stück verkauft worden. Dat Stück för 5 Mark, bie 6000 Inwühners von Guots Meideln is dat 'ne ganze Masse.

Int leste Joahr konnen wie auk een Book "Dütt un Datt" van ussen leider all verstoubenen Rektor und Heimatfrönd Bernard Hegemann herrutgieven. Alles kleine Gedichtskes in Plattdüschk.

Ne ganz wichtige Saake sind bi us den vuollen Veranstaltungen, well den Heimatverein jedes Joahr sa döhrföhr.

To nennen is doahr erst äs usse "Talk up Platt". Hier werd Lüde in plattdüsckhe Sproake utfrogt. Dotüsckhen wätt sungun un vertellt. Toht Beispiel: en oallen Schnieder ut siene Gesellentiet, de Bürgermester üöver siene Arbeit, en Gewerkschaftler üöver de Gewerkschaften, en Schiedsmann üöver siene Arbeit. Int leste Joahr wassen auk Heimatfrönde ut Denekamp doahr. Hennie Boink häv us wat üöver Arbeit van Heemkunde Denekamp vertellt.

Plattdüsckhe Lesewettbewerbe is auk 'ne Veranstaltung well guotten Anklang findet. Et sind Lüde van allen öller dorbie. Kinner ut de ersten Jahrgänge ut de School bes to Oma un Opa.

Ene Karnevalssitzung is auk döhrföhr worden, un zwar met grauten Erfolg. Nich alle well in den Saal woullen konnen drin kuommen.

Den Saal häv 500 Plätze un nich mähr. Vör allem de Büttenreden, well met Meideln un de Kommunalpolitik to doahn hadden, sind met vuoll Beifall upnouhmen worden.

Herdführoabende, sogenannte Küroabende gehört to usse Programm. Af un to goah wie auk noh 'n Bur hen toht küern ant Herdführ.

Bi manche van usse Verantstaltungen werd Vorträge hol-len üöver de Geschichte van Meideln un dat Mönsterland.

Dat de Gemütlichkeit nicht to kuott kümp versteiht sik sölv. Manks givt auk dorbi watt to iäten. Echt Mönsterlänner Gericht, äs Moos un Mettwurst iätten, Bockweitenpannkouken un Wurst un Wurstebraut, sind de Standartgerichte.

In Sommer werd dann auk Ausflüge makt. Met Rad of met 'n Bus. So wassen wie auk int leste Joahr in Denekamp met Rad (Fiets).

Dann wassen wie met 'n Bus noh Telgte to 'ne Krippenutstellung, un noh Buorghost int Heimathues; un noch int Gildehuser Venn, äs de Heide bleite, häb wie doahr 'n schöne Wanderung maakt.

Ganz besonders begeistert sind de Heimatfrönde wann Pättkesfahrten makt werd. Et geiht dann met Rad döhr Feld un Flur, üm sik dann oabend noch gemülik bieeen to setten.

Usse graute Fahrradtuor "Rund üm Meideln" häv in usse Joahresprogramm en ganz festen Platz. Met Kontrollstationen un fierlicken Abschluss werd erst äs 25 bes 30km föhrt. Wie häbt us freit, dat int leste Joahr auk iätliche Heimatfrönde ut Denekamp met makt häbt. Bi de Abschluszfier bestell wie dann auk alltiet 'ne Musikkapelle.

Weil in de lesten Joahren de Verbindungen noah Denekamp biätter un auk häitlicker worden sind, will wie in düssen Winter in Zusammenarbeit met de Volkshochschule eenen Kursus in Niederländisch döhrföhren loaten. Den Heimatverein betahlt eenen Teil van de Gebühren.

Watt wie in Guots Meideln an Denekamper Heimatverein besonders guot findet, dat is uhr Bööksken, wat alle vee-del Joahr herrut bracht wett. Dat is sehr, seht guet. Wie sollen so wat auk äs versööken to maaken.

Ober wie häbt noch sa voul vör, ik bin bange dat wie dat gar nich alle schaft. Wann ik blos an de Müell denke.

Wie häbt en reget Liäben bi us in den Heimatverein, wie willt huopen, dat wie alle noch lange metarbeiten könt, un noch vuoll ferrig kriegt för usse Heimat "Guots Meideln".

Albert Tietmeyer.

Waar zijn ze gebleven in ons Twents landschap, die uitgestrekte aardappelvelden van vroeger. Hier en daar zie je nog van die akkers in onze omgeving bebouwd met "tuffel". Ondermeer in de buurt van het Lutterzand. Maar voor de rest moeten we het doen met kleine reepjes, ingeklemd tussen de maïs en de perceeltjes in de volkstuintjes.

Voor al die aardappels van toen waren natuurlijk mensen nodig om ze te rooien en op te rapen, aangezien het aantal machines vijftig jaar terug nog zeer beperkt was. Over de "tuffelstekkers" willen we het nu niet hebben, maar wel over degenen die ze moesten "gaddern", speciaal de schoolgaande jeugd...zo'n vijftig jaar geleden dan.

Vroeger hadden we 's zomers niet één lange vakantie van zes weken, zoals nu, maar twee perioden van drie weken. De eerste periode viel midden in de zomer en de tweede vakantie viel geheel of grotendeels in de maand september, dus de tijd dat de aardappels de grond uit moesten. Vandaar de naam "tuffelvekaansie".

Aangezien in die tijd het begrip vakantiewerk nog nauwelijks bestond, was het rapen van aardappels een van de weinige mogelijkheden voor de schooljeugd uit het dorp, om een paar centen te verdienen. Tegen de vakantietijd kwam er dan een of andere boer, uit de buurt of op een andere manier bekend met de familie, die zelf geen kinderen had in die leeftijd, om te informeren of er nog van dat jeugdige volk beschikbaar was voor dat werk. Soms werd er wel gepraat over het (weinig) geld dat er te verdienen was, maar vaak moest je maar afwachten wat de uiteindelijke beloning was. Ook werd het wel eens zo geregeld, dat de beloning bestond uit een bepaalde hoeveelheid aardappelen en of je er dan persoonlijk als "tuffelgarder" beter van werd was de grote vraag.

Als het dan zover was ging je vaak met enkele jongens en meisjes mee "de boer op", de oudste kleren en uiteraard

de klompen aan en dan kon het werk beginnen. Soms had het 's nachts al licht gevroren en waren de velden 's morgens nog wit. Dan was het een frisse bedoening. Maar meestal werd het dan later op de dag toch nog warm genoeg.

Was er een jonge man als "tuffelstekker" dan waren twee rapers nodig om de aardappels te verzamelen, die naar boven kwamen; bij een oudere man kon één raper het werk meestal wel af.

De aardappels werden in een gevlochten "böggelkörfke" of in een modern van draad gevlochten mandje verzameld. Was dit vol dan ging de inhoud in jute zakken. Tegen een uur of tien kwam de boerin of iemand anders met een mandje boterhammen en een kan koffie. Na deze schafttijd ging het werk weer verder tot de middag; dan werd er warm gegeten. Na de middag ging het weer stug verder. Nou ja, stug verder, het werk werd ook wel eens onderbroken door het elkaar bekogelen met kleine en soms dikere aardappels of met zandkluiten, het spelen met wormen of andere beestjes die je zoal tegenkwam bij zo'n kruiptocht over het land.

's Avonds kwam meestal het meer plezierige werk: het ophalen met paard en wagen van de volle zakken. Zo'n ritje op een wagen dat kwam niet alle dagen voor. Ook het verbranden van het droge loof en onkruid was een van de meer prettige kanten van het "tuffelgardern" en het daarbij behorende poffen in het vuur van kleine aardappeltjes.

Aan het eind van de werkdag kwam dan meestal nog een extra maaltijd in de vorm van pannekoeken, pap of gebakken aardappelen en dat ging er vlot in, in die jonge lichamen.

Met regenweer werd het minder prettig; met veel regen ging het werk uiteraard niet door. Maar wanneer er zo nu en dan een buitje viel, dan ging er een jutezak over hoofd en schouders en kon het werk doorgaan. Want nadat de aardappels er uit waren, moest de rogge er ruim voor de winter nog in.

350 jaar Hervormde gemeente in Denekamp

Het was in het jaar 1517, op 31 oktober, dat Maarten Luther zijn 95 stellingen aan de deur van de kloosterkerk in Wittenberg bevestigde; tenminste, dat werd ons vroeger in de geschiedenislessen geleerd. Tegenwoordig betwijfelt men dat aanbrengen aan die kloosterdeur. Maar dat zijn stellingen zijn verschenen en dat daardoor de hele westerse kerk in beroering werd gebracht, is wel zeker.

Zelfs in het toen zeer afgelegen Twente waren al na enkele jaren geruchten en geschriften doorgedrongen; zo ook in Denekamp. Het gewone volk zal er nog niet veel van hebben gemerkt, maar anderen zoals de wat meer geleerden of de bewoners van de adellijke huizen in de omgeving, misschien wel. De toenmalige pastoor Dirk ter Becke was al vrij snel -tenminste naar de maatstaven van de tijd- op de hoogte van het bestaan van de nieuwe leer. De pastoor werd namelijk in 1533 bij de stadhouder van Overijssel, Georg Schenk, aangebracht vanwege zijn Lutherse leer en ketterij. Toen als gevolg hiervan een huiszoeking plaats had in zijn pastorie, bleek inderdaad dat hij Lutherse boeken en geschriften bezat. Op 31 augustus van datzelfde jaar werd hij veroordeeld. Hij moest het land verlaten en een jaar lang aan de universiteit van Leuven doorbrengen en er studeren om zodoende het zuivere geloof terug te krijgen. Dat het bij hem gelukt is bewijst het feit dat hij later weer als pastoor in Denekamp in functie is. We weten echter niet of dat al na een jaar het geval was. In 1541, dus acht jaar na zijn verbanning wordt hij in elk geval weer als pastoor van Denekamp vermeld.

In 1597 verdreef prins Maurits de Spanjaarden uit Twente, al was het dan tijdelijk, en verschenen hier de eerste dominees.

Denekamp kreeg in de persoon van Valerius Rostorp zijn eerste dominee in het jaar 1602, dit was waarschijnlijk

een Duitser, misschien een Deen. Behalve Denekamp be-
diende hij ook Losser. In 1605 kwamen de Spanjaarden
onder Spinola terug in Twente. Ze namen Oldenzaal in en
de meeste dominees vertrokken weer uit onze streken; zo
ook Valerius Rostorp. Toch kreeg Denekamp in 1605 weer
een nieuwe dominee, namelijk Fredericus Curtenius, maar
toen deze in 1607 naar Garderen en Kootwijk werd geroe-
pen, duurde het tot 1635 voordat de volgende dominee
kwam en dat was Gerhardus Palthe.

Hoewel dominee Palthe nog enkele malen kerk en pastorie
moest verlaten en zich ten tijde van de invallen van de
bisschop van Münster Bernard van Galen in 1665/1666 en
1672/1674 moest terugtrekken op het huis Noord Deur-
ningen, wordt het jaar 1635 aangenomen als het echte
begin van de reformatie in Denekamp.

Omdat zijn afgezette voorganger, de Lutherse pastor
Bruggink, weigerde de pastorie te verlaten bleef dominee
Palthe waarschijnlijk de eerste drie jaar in Ootmarsum
wonen. Ook had deze eerste dominee katholieke kerk-
meesters, deze werden pas in 1674 vervangen door een ge-
reformeerde kerkeraad. Maar toen was Gerard Palthe al
overleden en opgevolgd door zijn zoon Johannes. Deze
overleed op 5 maart 1702 en een jaar later werd hij op-
gevolgd door Johannes Henricus Weerman. Deze huwde een
jaar na zijn bevestiging met de dochter van zijn over-
leden voorganger Aleida Palthe.

Als we uitgaan van Gerhard Palthe als eerste predikant
van Denekamp, dan heeft de hervormde gemeente nu in de
persoon van ds. Brouwer zijn 23ste dominee. Drie en
twintig dominees in 350 jaar, dat betekent dat ze ge-
middeld hier ruim 15 jaar gewerkt hebben. Van deze 23
predikanten zijn er 7 in Denekamp overleden. Van de
14 naar elders vertrokken zijn er drie naar het toen-
malige Ned.Oost-Indië gegaan.

De dominee, die hier het kortst heeft gewerkt, was de
uit Lage (Duitsland) gekomen Jan Meier Lieh. Hij werd
bevestigd op 7 januari 1821 en op 7 oktober van het-
zelfde jaar vertrok hij alweer naar Zweeloo in Drenthe.

Dan beviel het Jan Hendrik Dinckgreve beter in Dene-
kamp. Deze kwam hier op 16 juni 1847 en vertrok pas 40
jaar later, op 1 mei 1887, toen hij naar Veldhoven in

Noord Brabant ging, waar hij vijf jaar later overleed op 71-jarige leeftijd. Hij is echter in Denekamp begraven.

Een dominee Brouwer heeft Denekamp al eens eerder gehad, dat was Willem, Titus, Johannes, die hier bevestigd is in mei 1897 en die op 31 december 1921 met emeritaat ging, waarna hij naar Den Haag vertrok waar hij, 83 jaar oud, in 1933 overleed.

Toen ds. Gerhard Palthe in 1635 zijn werk in Denekamp begon was er maar een zeer klein aantal gereformeerden in ons dorp; vier gezinnen groot was zijn hele gemeente, de rest was katholiek of Luthers. In 1703 was het aantal gereformeerden aangegroeid tot 117 lidmaten en dat was toen minder dan tien procent van de bevolking. In 1810 bij de verdeling van de kerkelijke goederen was ongeveer tien procent van de Denekampers hervormd en in de eerste tientallen jaren van deze eeuw groeide het percentage tot 12½, mede onder invloed van de aantrekkingskracht van de textielindustrie, met name in Nordhorn, waardoor er nog al wat hervormde Drentenaren en Friezen deze kant opkwamen. Op het ogenblik schommelt het aantal hervormden in Denekamp rond tien procent van de bevolking.

Op 12 juli 1792 kwam ds. Petrus van de Haar van Stap-horst naar Denekamp. Hij maakte waarschijnlijk een van de meest bewogen perioden mee in de geschiedenis van de hervormde gemeente. Anderhalf jaar na zijn komst vielen de Fransen ons land binnen en van de ellende, die hiervan het gevolg was, kreeg ook Denekamp zijn deel. In de toen nog hervormde kerk werden troepen gelegerd en het interieur en de inventaris van de kerk werden voor een groot gedeelte vernield. Ook de woning van de predikant was geregeld bezet door vreemde soldaten, op een zeker moment waren ruim zestig Fransen bij hem ingekwartierd.

Toen deze ellende voorbij was, kwam de volgende slag; op 14 maart 1809 besliste koning Lodewijk Napoleon dat het kerkgebouw aan de katholieken moest worden teruggegeven, omdat ze het grootste deel van de bevolking uitmaakten. 27 Oktober 1811 was weer een blijde dag voor de gemeente; toen werd de huidige kerk ingewijd en in gebruik genomen.

Tussen de teruggave van de oude kerk aan de katholieken

en het gereed komen van de nieuwe hervormde kerk lag een periode van ruim anderhalf jaar. Gedurende die tijd kerkten de hervormden in de pastorie, die dus wel aardig ruim zal zijn geweest.

In 1892 begon men met het zondagsschoolwerk, terwijl in 1919 de Christelijk gemengde zangvereniging "Looft Den Heer" werd opgericht. In de tijd van ds. de Bruyn (1922-1927) werden de meisjesvereniging "Anna" en de knapen- en jongelingenvereniging "Daniel en Samuel" opgericht; deze beide verenigingen verdwenen in de vijftiger jaren. In 1934 werd het hervormde zangkoor K.D.O. opgericht; later verloor dit koor zijn hervormd karakter.

De in 1811 gereedgekomen kerk moest in 1841 al weer grondig worden gerestaureerd en een jaar na deze opknapbeurt werd er een nieuwe pastorie gebouwd.

In 1910 werd het torentje op de kerk aangebracht, voornamelijk als gevolg van de bemoeienissen van de toenmalige president-kerkvoogd en burgemeester G.W. Hoogklimmer.

In 1932/33 verdween de in 1892 gebouwde consistoriekamer en werd de kosterwoning naast de kerk gebouwd; in deze tijd verscheen ook het verenigingsgebouw Irene.

In 1932 verliet ds. Steenbeek de pastorie aan de Vledderstraat en werd het voormalige doktershuis (dokter Hondelink) aan de Grotestraat aangekocht en ingericht tot pastorie.

In 1935 werd het 300-jarig bestaan van de hervormde gemeente herdacht. Bij deze gelegenheid werd echter afgezien van een grootscheepse viering, maar de feestelijke herdenkingsdienst op zondag 20 oktober, kon wel in een grondig vernieuwd en gerestaureerd kerkgebouw plaatsvinden. Meester W.H. Dingeldein, die in deze dienst de feestrede hield, kon dan ook zeggen: "U allen zult het met me eens zijn dat wij het kerkje van Denekamp niet wéérkennen. Het is een waardig Godshuis geworden en ik hoop dat ds. Steenbeek van deze oude kansel, door bewaarde hand gerestaureerd, het nooit verouderde Evangelie moge brengen aan de harten zijner toehoorders, nog vele jaren lang."

De allereerste wens bij dit jubileum toen, was een vernieuwing van het dak van de kerk. Er werd zoveel geld

ingezameld op diverse manieren, in en buiten het dorp, zoals collectes, een loterij, een bazaar, dat ook andere wensen in vervulling konden gaan, zoals nieuwe banken en lambrisering en de restauratie van het orgel. Er werd ook een gift van f.1000,-- ontvangen van de algemene synode uit het fonds voor noodlijdende kerken en personen.

Zoals reeds gezegd, die viering van het derde eeuwfeest beperkte zich voornamelijk tot een kerkelijke viering. In deze feestelijke herdenkingsdienst gaf de toenmalige president-kerkvoogd, meester Willem Dingeldein, een historisch overzicht van 300 jaar hervormde gemeente in Denekamp. Een van de andere sprekers was een nazaat van de eerste dominee, namelijk de toen 86-jarige heer D.W. van Wulfften Palthe.

En nu zijn we dan weer een halve eeuw verder. Toen waren er diverse problemen en zorgen voor de toekomst, zoals uit de feestpredikatie van dominee Steenbeek bleek. Nu liggen er deels nog gelijke, deels weer andere problemen. Of ze groter of kleiner zijn dan vijftig jaar geleden? Wie zal het zeggen?

H. Asma.

(wordt vervolgd).

De lering uit het verleden
de daadkracht in het heden
Bepaalt hoe de toekomst
worden zal.

00NZE EIGEN' SPROAKE

Nen dag of wat elene brach
De bode mij nen breef
Uut Utrech, en het was der een'
Uut Twente, dee um schreef.
Dee wonnen noew in Utrech en
As z' in de kraante keek,
Dan dee mien væssien eer mangs good
Dee taal uut d' eigen streek.
Zoo geet 't oons vinnig al'moa en
Aw op de vrömde zint,
Is 't net, ow oonze eigen taal
Nog völle mooier vint!
Zee is oons heemoal' eigen en
Aw mangs in hogen nood
Ne keer is Hollaandsch proaten munt,
Dan köw det joa neet good.
Dan proate wiej zoo nuchtern van:
„Het is nog wel schier weer”,
„De motte heeft vannacht gebigd”,
Van „mopjes” en zoo meer.
O, jong, dan geet 't der zoo biejen,
't Is allemoale mis,
Het geet zoo hölten en det kump
Det 't ongewoonte is.
Mar aw in d' eigen sproake doot,
Köw 't bekkien better reur'n,
Dan kump 't der meer natuurlijk of,
Det 's oor'ger um' te heur'n.
Ik bidde oew, jonge volk van noew:
Hoalt d' eigen sproake in eer'n,
Oew beste doon dej Hollaandsch könt,
Mar ... 't eig'ne neet verleer'n.

Als gastdocent vierde prof. dr. H. Entjes, emeritus hoogleraar in de Nedersaksische Taal en Letterkunde aan de Rijksuniversiteit van Groningen met onze Stichting de 10e verjaardag. Dat gebeurde op zaterdagmiddag 22 juni 1985. Zijn feestelijke bijdrage bestond uit een college, getiteld "Heemkunde en Dialect". Prof. Entjes bouwde zijn "les" op rond een gedicht van Johanna van Buren "Oonze eigen sproake" en koos als hoofdthema de laatste strofen, eindigend met: "mar..... 't eig'ne neet verleer'n".

Hierna volgt een samenvatting.

Beginnend bij Johanna van Buren en haar gedicht krijgen wij te maken met de verhoudingen tussen Nederlandse taal en de streektaal, de sproake, het dialect.

"het is schier weer, de motte heeft vannacht gebigd, van "mopjes" en zo meer..... 't is allemoale mis", waar-schuwde de dichteres.

"Nee", zegt prof. Entjes, "'t gaat anders. Als iemand zegt: "de motte heeft vannacht gebigd", moeten wij daarmee bezig gaan en ons afvragen wat de betekenis is van wat daar zó gezegd wordt.

Taalonderwijs dient er toe om met elkaar om te gaan.

angst en bemoediging

Er is een angst voor het blijven bestaan van de streektaal. Of is er een angst voor het verloren gaan van de streektaal? Op de basisscholen wordt de streektaal geweerd. In de huisgezinnen wordt "Hollands" gesproken, wordt de streektaal verhollandst.

Johanna van Buren zegt ons: "Oew beste doon dej Hollaandsch könt, mar..... 't eig'ne neet verleer'n".

Dat is een waarschuwing tegen de angst, een bemoediging om het anders te doen dan nu gebeurt of eigenlijk moeten wij zeggen : niét gebeurt.

Wij moeten niet alleen de taal bewaren, maar ook dat an-

dere, dat eigene. Dat betekent: alles wat samenhangt met het begrip "met elkaar omgaan".
Dat is 't eigene!

begrepen?

Als ik 't goed heb begrepen, dan zegt prof. Entjes: we moeten Nederlands leren, natuurlijk. Dat is onze nationale taal. Maar wij moeten ook de streektaal leren, blijven leren. In de streektaal, in de dialect-woorden liggen begrippen, gedachten, bewaard en opgeslagen, 't eigene, die wij vandaar uit beter begrijpen en verstaan dan in onze Nederlandse taal. De streektaal is veelal onze grondtaal. Daarin gaan wij met elkaar om.

onze omgeving, ons leefgebied

"Met de streektaal komen wij midden in het heemkundewerk terecht. Wij raken het veel grotere gebied van wät heemkunde kân - ik zeg niet moet- betekenen", zegt prof. Entjes en hij vraagt ons daarover eens na te denken.

op school

Prof. Entjes pleit voor een geografische oriëntering van de eigen woonomgeving.

Een verzameling van wetenschappelijke benaderingen van de eigen omgeving, zoals lokale geschiedenis, lokale aardrijkskunde, volkskunde, dialect.

Hij wil de school, het onderwijs, zelf laten waarnemen en verzamelen.

Hij maakte daarbij ten aanzien van dialect wel een onderscheid en wijst er op dat dialectologie een te moeilijk vak is op de basisschool.

Maar waarnemen en verzamelen van dialect is mogelijk.

nabeschouwing

Prof. Entjes heeft behartenswaardige wijsheid gesproken over taal, of dat nu Nederlandse taal of streektaal is. Taal als communicatiemiddel, om met elkaar om te gaan. Taal onderscheidt ons van planten en dieren. Wij kunnen talen spreken en schrijven. Wij kunnen met taal elkaar vervloeken, minachten, troosten, liefhebben. Dat kan in elke taal, maar in onze "eigen" taal verstaan wij elkaar het beste.

Bij Dingeldein vinden wij enkele voorbeelden ter ver-

duidelijking.

"Hee is nog in de eerste doorigheid". Hij is nog in de eerste onnozeltijd. Hij heeft nog niet veel verstand en ondervinding, al heeft hij daarvoor ook de jaren.

"Door", reeds in 't Middelnederlands: dwaas.

"Door is gin klak of smak an". Het eten is smakeloos. Klak staat voor lak, dat is flauw.

"Hee vret door de köpkjes van de gaarven". Hij eet daar de toppen (waar de aren aanzitten) van de garven. Het beste is voor hem niet goed genoeg.

N.B.: Wie weet er nog wat "köpkjes" en "gaarwen" zijn, nu onze roggevelden verdwenen zijn?

"Hee hef 'n bröd veur 'n kop". Hij heeft een bord (plank) voor het hoofd. Een koe, die een "bröd" voor de kop heeft, kan niet goed zien en loopt in het wilde tegen hindernissen op. Betekenis: hij is een onbeschaamd mens.

"De koo is vegëtten, dat e 'n kalf west hef". Oude mensen vergeten licht, dat ze óók kinderen zijn geweest. Is het gewaagd dit gezegde door te trekken op ouders die vroeger "plat proatn heel gewoon vund'n" en het hun kinderen nu beletten?

Wie kent nog de betekenis van: "er is gunst (göönst), zeg de boer" (best weer).

"roggeneurs gaddern" (aren lezen) en zo zouden we door kunnen gaan. Woorden, begrippen gaan verloren omdat de streektaal minder wordt gebruikt en doordat gebruiken verdwijnen.

Raken wij hier de raadgeving van prof. Entjes als hij spreekt over "bewaren en verzamelen"?

En als hij zegt: " 't gaat anders" bedoelt hij dan ook: woorden verdwijnen uit de streektaal doordat de streek andere (landbouw) methoden en gebruiken aanvaardt?

Sprekend over lokale geschiedenis en lokale aardrijkskunde kan ik met de taalgeleerde en onderwijsman Entjes beamen, dat dit kan en goed is en dat het een gemis is binnen het basisonderwijs als dit niet plaatsvindt.

Dingeldein gaf ons tijdens aardrijkskunde- en geschiedenislessen lokale aardrijkskunde en geschiedenis.

Dat kon toen, vijftig jaar geleden, waarom nu niet?

Ook wij hebben wel geleerd waar Hoogezand, Sappemeer -en roffel het rijtje maar af- op de kaart van Nederland liggen en ook wel, dat in 1296 Floris V werd vermoord.

Maar wij leerden ook wat er op de Klokkenberg in Denekamp is gebeurd en wie de klokken van Denekamp heeft gegoten en wanneer. Dingeldein dicteerde ons over plaatselijke geschiedenis, over de bewoners van oude tijden, hij gaf aanschouwelijk onderwijs over flora en fauna aan de hand van door ons geplukte bloemen en planten (ja, die waren er toen nog volop en het begrip "beschermde planten" bestond nauwelijks of niet) en hij liet ons uit natuurtijdschriften plaatsjes knippen en plakken in onze dictee-schriften.

Hij kon dat doen omdat hij liefde voor deze "vakken" had en de materie beheerste, hij was een meester in vele vakken. Een begenadigd onderwijsman.

Dat is niet iedereen gegeven.

Maar er is wel te leren.

Deze "lokale vakken" gaan niet ten koste van....., want dat horen wij dan zeggen.

Leerlingen van Dingeldein konden, als ze wilden, zonder bijles naar "Oldenzaal", waarmee in die tijd het vervolgonderwijs werd bedoeld.

Houd ik nu een pleidooi voor wat prof. Entjes, als ik hem goed begrepen heb, bedoelde? Dan: ja.

Zet ik mij af tegen de indeling van het huidige basis-onderwijs? Daar heb ik geen kijk op, ik weet daar niets van. Ik poneer slechts mijn ervaring en daarop gestoelde opvatting.

Een beetje heemkunde op de basis-scholen zou goed zijn. Dingeldein heeft het bewezen, Bernink deed het op zijn manier -de natuur onderwijst- en ik heb wel eens gehoord dat ook meester Horsthuis zo mooi over planten en vogels kon vertellen.

Maar ja, je moet 't wel kennen en kunnen.

Hoe Dingeldein het deed vinden wij in zijn "Bloemlezing".

S.Wynia.

De Metselaar.

De quaa Gebuür, Vereist een muür.

De Mens bemuurd Zijn tijdlielc leeven ,
Om voort gevaar te Zijn omgeeven,
En't Ewig deel leid veeltijds bloot;
Gelijk een GrensStat sonder wallen ,
Ten roof van's vijands overvallen ,
En priekel van eenewige doodt .

BIJ DE HAND

Stichting Heemkunde Denekamp

't HEEMHOES

De Stichting heeft huisvesting in 't Heemhoes, Kerkplein 4 te Denekamp. Naast bibliotheek- en archiefruimte zijn hier ook werk- en vergaderruimten.

't Heemhoes is geopend: ma/vrij 8.30 - 12.30 uur en van 13.30-17.00 uur.

Beheerder: J.A.den Ouden, tel. (05413)2800.

Bibliotheek: geopend woensdag 18.30 - 21.30 uur.

bibliothecaresse: mevr. Th. Asma-ten Broeke; tel. (05413)2434.

BESTUUR

J.H.Borgman, voorzitter; H.Boink, secretaris; W.A.J.Nijhuis, penningmeester; C.C.M.Hamers; S.M.Heerink-Reerink; G.J.Tij-scholte; J.Veldhuis; S.Wynia en A.Zekhuis-Stroot.

DONATEURS

Bij het secretariaat kan men zich aanmelden als donateur. De kosten bedragen voor het jaar 1985 minimaal f.15,--.

SECRETARIAAT

Het secretariaat is gevestigd op het adres Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp; tel. (05413)2261.

BANK/GIRO

ABN-bank te Denekamp; rekening nummer: 59.57.16.547. Postgiro-nummer: 5565614.

adressen werkgroepen

Werkgroep Geschiedenis: H.J. Asma, Willem Wegewartstraat 1, 7591 TZ Denekamp; tel. (05413)2434.

Werkgroep Beheer: J.A.den Ouden, Clematisstraat 26, 7591 XH Denekamp, tel. (05413)2800.

Werkgroep Bibliotheek: mevr. Th. Asma-ten Broeke, Willem Wegewartstraat 1, 7591 TZ Denekamp, tel. (05413)2434.

Werkgroep Genealogie: G.Tij-scholte, Damweg 16, Tilligte; tel. (05412)1447.

Werkgroep uitgifte Manuscrip-ten: S.Wynia, Oranjestraat 20, Denekamp, tel. (05413)1986.

Werkgroep Flora en Fauna: W.A.J.Nijhuis, Kasteellaan 4, Denekamp, tel. (05413)1453.

Werkgroep Exposities: H.Boink, Diepengoor 16, 7591 BW Denekamp tel. (05413)2261.

Werkgroep Dialect en Fol-klore: mevr. A.Zekhuis-Stroot, Spittendijk 51, Denekamp; tel. (05413)2051.

Stichting Heemkunde Denekamp

Op 20 juni 1975 werd in Denekamp door een aantal geïnteresseerden in de plaatselijke geschiedenis en de natuur een werkgroep heemkunde opgericht. In een aantal jaren groeide de werkgroep uit tot de in juli 1982 opgerichte Stichting Heemkunde Denekamp, welke tot haar werkterrein rekent het gehele gebied van de gemeente Denekamp.

De Stichting stelt zich als doel het bestuderen van de geschiedenis en de natuur van de dorpen en de buurtschappen en zorg voor het behoud van monumenten en de natuur, een en ander voor zover betrekking hebbend op het grondgebied der gemeente Denekamp.

Heemkunde wil zeggen, de kennis van het eigen heem, de eigen omgeving, de streek waarin men woont. Dit in de ruimste zin van het woord. Voorts kennis van de zeden en gebruiken en van de opvattingen en overleveringen van de bevolking in verband met de aard van het land.

Door studie en onderzoek wordt getracht het verleden te analyseren en daarover zonodig te publiceren. Waarmee beoogd wordt waardering te wekken voor wat hier door de natuur en vroegere cultuur tot stand is gekomen. Tevens komt hiermee een stuk verleden tot leven, waarmee het heden mede gestalte kan worden gegeven. Het aangeven van de toekomstige ontwikkeling wordt immers mede bepaald door de wetenschap, dat kennis van het verleden niet kan worden gemist, want in het verleden en het heden ligt de toekomst besloten.

Ter ondersteuning van dit streven is de medewerking van velen nodig. Daarom ook heeft de Stichting een aantal werkgroepen, welke zich op verschillende terreinen bezighouden. Voorts is er het driemaandelijks contactorgaan 't Onderschoer, dat gratis wordt toegezonden aan de donateurs.

Daarnaast worden twee keer per jaar bijeenkomsten gehouden voor de donateurs. U hebt dan ook de gelegenheid mee te denken en mee te praten over belangrijke zaken die de Stichting aangaan. Er worden ook excursies georganiseerd. Tenslotte beschikt de Stichting over een fijne huisvesting, waarin de bibliotheek is ondergebracht en waarin ook de bijeenkomsten en vergaderingen plaatsvinden. Boeken kunnen door de donateurs kosteloos worden geleend. Een catalogus is beschikbaar en kan worden toegezonden.

Ook bestaat de mogelijkheid tot actieve deelname aan de werkgroepen. De adressen staan hiernaast. Op verzoek wordt graag nadere informatie verstrekt.

